

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

Diplomsko delo

**VPLIV FINANČNE KRIZE NA POSLOVANJE
GRADBENEGA PODJETJA**

Kristina Pavlič

Ljubljana, maj 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO

DIPLOMSKO DELO

VPLIV FINANČNE KRIZE NA POSLOVANJE
GRADBENEGA PODJETJA

Kandidatka: Kristina Pavlič
Vpisna številka: 04037563
Študijski program: Univerzitetni program Uprava prva stopnja
Mentor: doc. dr. Jože Benčina

Ljubljana, maj 2014

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKEGA DELA

Podpisana Kristina Pavlič, študentka univerzitetnega programa Uprava prva stopnja, z vpisno številko 04037563, sem avtorica diplomskega dela z naslovom: Vpliv finančne krize na poslovanje gradbenega podjetja.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je priloženo delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbela, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo, in sem to tudi jasno zapisala v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobeseidnega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerimi so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Uradni list RS, št. 21/95), kršitev pa se sankcionira tudi z ukrepi po pravilih Univerze v Ljubljani in Fakultete za upravo;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za upravo;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglašam z objavo dela v zbirki »Dela FU«.

Diplomsko delo je lektoriral: Boštjan Grošelj

Ljubljana, 15.5.2014

Podpis avtorice:

POVZETEK

Finančna kriza, ki se je razširila iz Združenih držav Amerike v Evropo in nato v druge dele sveta, je močno prizadela skoraj vse gospodarske sektorje. Eden bolj prizadetih je gradbeni sektor. Mnogi menijo, da je šlo za napihnjeni sektor, ki v takem obsegu ni mogel preživeti. Finančna kriza v gradbeništvu se kaže predvsem v zmanjšanju javnih naročil, zasebnih investicij tako podjetij kot tudi posameznikov, kreditnem krču, neprodaji stanovanj in poslovnih prostorov, zgrajenih v času gospodarskega razcveta. Skoraj nemogoče je bilo pričakovati, da upad gradbene aktivnosti ne bi vplival tudi na ostale segmente te dejavnosti, kot je število delovno aktivnih, ki se je v času krize močno zmanjšalo. Za omilitev vpliva finančne krize pa so tako vlade držav, banke kot tudi podjetja sama že uvedli protikrizne ukrepe za ponovno oživitev gradbene dejavnosti.

Diplomsko delo obravnava vpliv finančne krize na poslovanje gradbenega podjetja. V ta namen sem v raziskovalnem delu s pomočjo analize računovodskih izkazov v času prišla do podatkov, ki razkrivajo dejansko stanje podjetja v določenem časovnem obdobju in v kolikšni meri je nanj vplivala kriza. Del poglavja razkriva tudi pogled vodilnih v obravnavanem podjetju na posledice krize ter njihovo strategijo za premagovanje ovir, ki jih je prinesla.

Ključne besede: finančna kriza, gradbeništvo, protikrizni ukrepi, računovodski izkazi, analiza.

SUMMARY

IMPACT OF THE FINANCIAL CRISIS ON THE CONSTRUCTION COMPANY BUSINESS

The financial crisis that has spread from the United States to Europe, and then to other parts of the world, has deeply affected almost all economic sectors. One of the more affected has been the construction sector. Many consider that it was an inflated sector that could not survive in such an extent. The financial crisis within the construction sector has been mainly reflected in reducing the public contracts and the private investments made by both the companies and the individuals as well, credit crunch, non-sales of houses and business premises, built during the economic boom. It was almost impossible to expect that the decline in construction activity would not affect other segments of this activity, such as the number of people employed, which has been greatly reduced in times of crisis. In order to alleviate the impact of the financial crisis, both the governments, the banks and the companies as well have introduced the anti-crisis measures to revitalize the construction activity.

The diploma thesis analyzes the impact of financial crisis on the construction company business. For this purpose, the research work presents the data based on the analysis of financial statements that reveal the actual situation of the company within a specific period of time and to what extent it has been affected by the crisis. A part of the chapter also reveals the point of view of the leaders of this company regarding the consequences of the crisis, and their strategy for overcoming the obstacles caused by the crisis.

Key words: financial crisis, construction, anti-crisis measures, financial statements, analysis.

KAZALO

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKEGA DELA.....	III
POVZETEK.....	V
SUMMARY.....	VI
KAZALO.....	VII
KAZALO PONAŽORITEV	IX
KAZALO GRAFIKONOV.....	IX
KAZALO TABEL	IX
SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC.....	XII
1 UVOD.....	1
2 FINANČNA KRIZA.....	3
2.1 OPREDELITEV POJMA FINANČNE KRIZE	3
2.2 NASTANEK IN POTEK FINANČNE KRIZE	4
2.3 ZNAKI KRIZE.....	5
2.3.1 OPIS NEPREMIČNINSKO-FINANČNE KRIZE V SVETU	6
2.4 RAZLIČNI UČINKI KRIZE PO RAZLIČNIH GOSPODARSKIH SEKTORJIH IN REGIJAH.....	7
2.5 BREZPOSELNOST IN ZAPOSLOVANJE.....	10
2.6 PROTIKRIZNI UKREPI IN REŠITVE ZA IZBOLJŠANJE POSLOVANJA PODJETIJ V KRIZI	11
2.6.1 UKREPI EVROPSKE UNIJE	11
2.6.2 UKREPI VLADE REPUBLIKE SLOVENIJE	11
2.6.3 LASTNI UKREPI PODJETIJ.....	13
3 GRADBENIŠTVO V SLOVENIJI IN EVROPSKI UNIJI V ČASU FINANČNE KRIZE.....	16
3.1 OPREDELITEV POJMA GRADBENIŠTVO	16
3.2 POSLEDICE FINANČNE KRIZE ZA GRADBENIŠTVO	17
3.2.1 ZAPOSLENOST V GRADBENIŠTVO.....	18

3.2.2	OBSEG IN VREDNOST GRADBENIH DEL	20
3.3	UKREPI.....	22
3.3.1	UKREPI DRŽAV EVROPSKE UNIJE	22
3.3.2	DRŽAVNI UKREPI V SLOVENIJI.....	25
3.3.3	UKREPI BANK.....	26
3.3.4	UKREPI V GOSPODARSTVU	26
3.3.5	UKREPI GRADBENIH PODJETIJ.....	28
4	ANALIZA VPLIVA FINANČNE KRIZE NA POSLOVANJE GRADBENEGA PODJETJA X....	30
4.1	ANALIZA RAČUNOVODSKIH IZKAZOV.....	30
4.1.1	RAZKRITJA POSTAVK V BILANCI STANJA Z ANALIZO RAČUNOVODSKIH IZKAZOV V ČASU.....	32
4.1.2	RAZKRITJA POSTAVK V IZKAZU POSLOVNEGA IZIDA Z ANALIZO RAČUNOVODSKIH IZKAZOV V ČASU	37
4.1.3	OBRAVNAVA HIPOTEZ	38
4.2	UGOTOVITVE IN PREDLOGI ZA IZBOLJŠANJE	39
5	ZAKLJUČEK	41
	LITERATURA IN VIRI	42

KAZALO PONAZORITEV

KAZALO GRAFIKONOV

Grafikon 1: Kratkoročni kazalniki gospodarske aktivnosti v evrskem območju.....	8
Grafikon 2: Delovno aktivno prebivalstvo v vseh dejavnostih ter v gradbeništvu, stopnja rasti glede na predhodno leto.....	19
Grafikon 3: Obseg gradbenih del	21

KAZALO TABEL

Tabela 1: Čista izguba/dobiček	32
Tabela 2: Nove nabave opredmetenih osnovnih sredstev	33
Tabela 3: Zaloge	33
Tabela 4: Kratkoročne terjatve do kupcev po dnevih zapadlosti	34
Tabela 5: Zapadle terjatve do kupcev glede na čiste prihodke od prodaje.....	34
Tabela 6: Dolgoročne poslovne obveznosti	35
Tabela 7: Dolgoročne finančne obveznosti	35
Tabela 8: Kratkoročne finančne obveznosti	35
Tabela 9: Kratkoročne poslovne obveznosti	36
Tabela 10: Kratkoročne obveznosti do dobaviteljev po dnevih zapadlosti.....	36
Tabela 11: Celotni prihodki.....	37
Tabela 12: Čisti prihodki od prodaje.....	37
Tabela 13: Delež stroškov blaga, materiala in storitev.....	37
Tabela 14: Finančni odhodki.....	38

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

APZ	Aktivna politika zaposlovanja
BDP	Bruto domači proizvod
CDO	Zadolžnice, zavarovane z dolgom
ECB	Evropska centralna banka
EU	Evropska unija
FED	Ameriška centralna banka
RS	Republika Slovenija
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
UMAR	Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj
ZDA	Združene države Amerike

1 UVOD

Iz nepremičninske krize v ZDA se je razvila globalna finančna kriza, ki pogloblja gospodarsko recesijo kar v gospodarsko krizo. Kakor da bi drseli po hribu, kjer na začetku ne vidimo ne strmine ne globine klanca. Na tej točki je trenutno svetovno gospodarstvo, vključno s Slovenijo. Poti navzdol se ne da zaustaviti, želimo pa se z njo seznaniti, saj lahko le tako omilimo njene posledice.

Prizadeti so skoraj vsi gospodarski sektorji v svetu, posebej jeklarska industrija, transport, ladjedelništvo, rudarstvo, proizvodnja trajnih luksuznih dobrin, trgovina, turizem in gradbeništvo. V ta namen tako Evropska unija kot tudi vlade držav članic posvečajo veliko pozornost podjetjem, ki jih je prizadela kriza. Glavni cilj je podjetjem omogočiti večjo prisotnost na trgih javnega naročanja in enakopraven dostop do njih, s čimer se povečajo poslovne priložnosti za podjetja v Evropski uniji in mednarodnem okolju. Največjo vlogo pri tem pa igrajo podjetja sama. Ne glede na okolje in panogo, v okviru katere delujejo, ter ne glede na tržno moč in razpoložljivost virov sta preživetje in razvoj v času finančne krize nedvomno osnovna cilja vsakega podjetja.

Kot sem že omenila, so ena izmed najbolj prizadetih gradbena podjetja. Obseg del se je v gradbeništvu v zadnjih treh letih zmanjšal za več kot polovico, število zaposlenih pa za slabo tretjino. Med večjimi problemi gradbene panoge sta tudi plačilna nedisciplina in nelojalna konkurenca. Tako napovedi za prihajajoče obdobje niso spodbudne. Zavedati se je treba, da so krize del poslovnega cikla in da za vsakim padcem gospodarske aktivnosti pride ponovna rast. Kako hitro bo prišlo do ponovne rasti, pa je odvisno od ukrepanja države, bank in podjetij.

Namen diplomskega dela bo s pomočjo analize računovodskih izkazov v času predstaviti vpliv finančne krize na poslovanje gradbenega podjetja in interpretirati lastne ugotovitve. Ker želim ugotoviti, kako močan je bil vpliv krize, bom v ta namen preverila naslednji hipotezi:

- Težave zunanjega okolja, nastale s prihodom finančne krize, so prevelike, da bi jih lahko rešili samo z notranjimi ukrepi podjetja.
- Finančna kriza je odločilno vplivala na število izvedenih gradbenih del podjetja.

Cilj mojega diplomskega dela je predstaviti vpliv finančne krize in posledične protikrizne ukrepe, ki se nanašajo predvsem na gradbeno dejavnost, ter ukrepe, sprejete s strani vodstva podjetja, države, bank in držav Evropske unije v boju proti finančni krizi. Cilj bo s pomočjo analize računovodskih izkazov gradbenega podjetja za obdobje od leta 2008 do 2011 ugotoviti, kako se gibljejo posamezne postavke iz bilance stanja in izkaza poslovnega izida. Zanimalo me bo, ali je podjetje poslovno obdobje zaključilo z izgubo oz. dobičkom, kako se giblje delež kratkoročnih ter dolgoročnih finančnih in poslovnih obveznosti, kaj se dogaja z zalogami podjetja v času krize, kako je z novimi nabavami opredmetenih osnovnih sredstev itd. Na podlagi analize določenih postavk bom torej

poskušala dokazati, da se je poslovanje podjetja v obdobju od leta 2008 do 2011 zaradi vpliva krize poslabšalo.

Do teh spoznanj bom prišla z metodo analize računovodskih izkazov v času, s katero ugotovimo, kako se v času gibljejo posamezne postavke v računovodskih izkazih. Pri tem gre za ugotavljanje vrednostnega zneska razlike in odstotka spremembe posamezne postavke. Postavke v prejšnjem obdobju so osnova za primerjavo s postavkami zadnjega leta. Z analiziranjem računovodskih izkazov v času dobimo informacije o velikosti, smeri in relativni pomembnosti sprememb posameznih postavk oz. skupin postavk. Tovrstne informacije so pomembne za ugotovitev, ali se je poslovanje podjetja v obdobju izboljšalo ali poslabšalo. Na osnovi teh informacij lahko ugotovimo, na katerih področjih poslovanja so potrebne spremembe.

V uvodnem delu diplomske naloge bom pojasnila pojem finančne krize in njene tri osnovne tipe. Predstavila bom nastanek, potek in znake krize. Za lažje razumevanje bom tudi opisala nepremičninsko-finančno krizo. Sledila bo predstavitev različnih učinkov krize po gospodarskih sektorjih in regijah, dotaknila se bom brezposelnosti in zaposlovanja v kriznem obdobju. Opisala bom, kako se s krizo spopadamo v Sloveniji in kako drugod po svetu, ter predstavila ukrepe in rešitve proti krizi, sprejete s strani Evropske unije in vlade Republike Slovenije za pomoč podjetjem, in lastne ukrepe podjetij.

Drugi del naloge bo namenjen gradbeništvu v Sloveniji in Evropski uniji. Predstavila bom pojem gradbenišтва, prikazala, kako se je gibal zaposlenost v gradbeništvu pred vključitvijo Slovenije v EU, kako pred krizo ter kako sedaj v kriznem obdobju. Prav tako bom prikazala gibanje obsega in vrednosti del v gradbeništvu od izbruha finančne krize do danes in za lažjo primerjavo podajala podatke vzporedno s podatki Evropske unije. Poleg tega bom opisala, s kakšnimi posledicami krize se sooča gradbeni sektor ter koliko in na kakšen način prispevajo k izboljšanju položaja omenjene dejavnosti ukrepi države, bank in podjetij samih.

V zadnjem (raziskovalnem) delu diplomske naloge bom na primeru gradbenega podjetja izvedla analizo računovodskih izkazov za določeno časovno obdobje. S tem bom prišla do podatkov, ki bodo razkrili stanje podjetja in v kolikšni meri je nanj vplivala kriza. Prav tako me bo zanimalo, kako so se vodilni v podjetju spopadali s katastrofalnimi razmerami v tej gospodarski panogi.

2 FINANČNA KRIZA

Kriza je dokaj pogosto uporabljena oznaka za negotove, nevarne, težavne in za prihodnost odločilne položaje, saj se nanaša na izredno široko področje naravnih, družbenih, ekonomskih in duševnih procesov. Ta pojem je postal še zlasti »popularen« v vsakdanjem komuniciranju v drugi polovici leta 2008, ko je skoraj ves svet zajela finančna, potem pa še gospodarska kriza (Velagič, 2011, str. 10).

V tem poglavju bom predstavila pojem finančne krize, katere enotna definicija še ne obstaja, lahko pa prepoznamo določene elemente, ki so značilni zanjo. Dotaknila se bom tudi treh osnovnih tipov kriz, ki jih lahko identificiramo po najbolj izraženem aspektu njihovega učinkovanja. Sledi podpoglavje o nastanku in poteku finančne krize, ki ima svoje prve zametke v ZDA v sredini leta 2006 in je povzročila pok nepremičninskega balona, kateremu so v nekajmesečnih razmikih sledili stečaji prvih velikih finančnih ustanov. Prav tako bom naštel znake krize ter za lažjo predstavo opisala nepremičninsko-finančno krizo v svetu, ki se je širila preko ZDA v Evropo in druge dele sveta ter s finančnih trgov nazaj v realno gospodarstvo. Opisala bom različne učinke krize po različnih gospodarskih sektorjih in regijah, ki jih je prizadela finančna kriza. Sledi podpoglavje o brezposelnosti in zaposlovanju, ki kaže na dodatno znižanje zaposlenosti in povečanje stopnje brezposelnosti. V zadnjem delu poglavja bom predstavila protikrizne ukrepe in rešitve, sprejete s strani Evropske unije in vlade Republike Slovenije za pomoč podjetjem, in lastne ukrepe podjetij. Slednji so osredotočeni predvsem na notranje povečanje učinkovitosti za rast dobičkov in konkurenčnosti ter iskanje novih produktov in trgov.

2.1 OPREDELITEV POJMA FINANČNE KRIZE

Nekateri ekonomisti pod pojmom finančna kriza razumejo valutno krizo, drugi bančno, tretji dolžniško krizo, četrti pa kar njihove različne kombinacije.

Kljub temu, da enotna definicija finančne krize ne obstaja, je vseeno možno prepoznati določene elemente, ki so značilni zanjo. Finančna kriza se običajno izraža v kopičenju ekonomskih neravnotežij, vključno z napihovanjem vrednosti premoženja in nerealnim deviznim tečajem domače valute. Kriza se običajno začne z izgubo zaupanja v primarno valuto ali v domači bančni sistem ter vpliva na padec vrednosti premoženja in finančni zlom mnogih poslovnih subjektov, tako finančnih kot tudi nefinančnih.

Glede na to, da je splošni osnutek finančne krize izredno obširen in abstrakten, se je v splošnem pri razčlenjevalnem preučevanju kriz uveljavila klasifikacija, v skladu s katero se finančne krize med seboj ločijo po tem, kateri vidik njihovega učinkovanja je bolj izražen. Tako lahko finančno krizo delimo na tri osnovne tipe:

- valutna kriza: gre za krizo, ki zaradi špekulativnega napada na valuto povzroči njeno znatno devalvacijo, ali pa državo prisili, da brani stabilnost deviznega tečaja s financiranjem iz deviznih rezerv ali povišanjem obrestne mere;

- bančna kriza: to je kriza, ko dejanski ali potencialni navali na banke in njihova nesposobnost rednega obnavljanja finančnih virov povzročijo bodisi nezmožnost teh subjektov za poravnavanje svojih obveznosti bodisi intervencijo države v obliki finančne pomoči bankam, s katero se želi preprečiti njihovo nelikvidnost in morda tudi nesolventnost;
- dolžniška/fiskalna kriza: v tej krizi država ni več sposobna obnavljati starih kreditov ter zagotavljati svežih sredstev, zaradi česar je prisiljena bodisi v razglasitev moratorija na odplačevanje kreditov bodisi v koordinirano reševanje s tujimi upniki, in sicer v obliki prestrukturiranja dolžniških obveznosti (Mrak, 2002, str. 573).

Čeprav se omenjeni trije tipi finančnih kriz med seboj razlikujejo in se v posameznih primerih izražajo v »čisti« obliki, pa so veliko bolj pogosti pojavi, ko je kriza izražena kot kombinacija dveh ali celo vseh treh tipov finančne krize. Kljub prepletenosti posameznih tipov finančne krize velja poudariti, da sosledje posameznih tipov kriz nikakor ne pomeni vedno tudi vzročno-posledične povezave med njimi (Mrak, 2002, str. 574).

2.2 NASTANEK IN POTEK FINANČNE KRIZE

Čeprav so vzroki sedanje finančne krize stari desetletja in izhajajo iz jedra danes v svetu prevladujoče liberalne oblike tržnega sistema, je bil povod za krizo padec cen nepremičnin v ZDA, ki se je začel sredi leta 2006, medtem ko so se prvi znaki z njim povzročene finančne krize pokazali spomladi 2007. Najprej so bili znaki postopni, z nekajmesečnimi presledki in občutkom, da se pojavljajo izolirano, torej le v nekaterih državah, npr. v ZDA in Veliki Britaniji. Kasneje so si znaki prihajajoče katastrofe sledili v vse manjših razmakih. Kot bi prihajal potres. Tako so poku nepremičninskega balona v nekajmesečnih razmakih sledili prvi stečaji velikih finančnih ustanov in poskus oživljanja gospodarstva v ZDA z davčno razbremenitvijo. Sredi poletja 2008 so dosegle vrh cene nafte in drugih surovin, predvsem kmetijskih in prehrabnih. Ameriški dolar je dosegel najnižjo raven 1,6 dolarja za 1 evro. Od začetka septembra 2008 pa so si vse bolj kritični dogodki na finančnem področju začeli slediti z vedno večjo naglico.

Za mnoge je bil glavni razlog končnega padca svetovnega finančnega sistema stečaj ameriške investicijske banke Lehman Brothers 14. septembra 2008. S tem, da je ameriška vlada ni hotela rešiti s finančno injekcijo, je hotela opozoriti druge akterje na finančnem trgu, naj v podobnih situacijah ne računajo na pomoč. Igrala je proti uveljavljanju moralnega hazarda, s tem pa sprožila strah, nezaupanje in paniko na borzah. Borzni indeksi povsod po svetu so doživljali največje tedenske oz. mesečne padce dotlej; v razvitem svetu so v povprečju izgubili polovico najvišjih vrednosti izpred leta dni, v državah v razvoju pa dve tretjini in več. Svetovni finančni sektor je zadela nelikvidnost, postopno mnoge ustanove tudi nesolventnost. Za reševanje lastne kože pred morebitnim propadom je postalo osnovno pravilo v finančnem svetu pridobivanje likvidnosti z razdolževanjem. V kriznih časih se ljudje vračajo h gotovini ali celo žlahtnim kovinam, enako so usmerjene tudi gospodarske in zlasti finančne družbe. Prišlo je do propada treh od petih največji ameriških in s tem svetovnih investicijskih bank, preostali dve pa se

povezujeta s komercialnimi bankami v univerzalne banke. Investicijsko bančništvo je v obliki, ki smo jo poznali, izginilo (Štiblar, 2008, str. 19).

Za finančnike je finančna kriza neugodna zaradi negativnih posledic v obliki izgube vrednosti finančnega premoženja ali zaposlitve. Toda kriza žal ne ostaja omejena na finančni sektor. Negativne posledice nelikvidnosti in nesolventnosti finančnih družb zadenejo v obliki zmanjšane kreditiranja tudi realni sektor svetovnega gospodarstva, ki je od leta 2007 že sicer prihajal v recesijsko fazo poslovnega ciklusa. Finančna kriza padec gospodarske aktivnosti samo še pogloblja, vprašanje je samo, do katere mere (Štiblar, 2008, str. 20).

Vse krize minejo in tudi ta ni pri tem nobena izjema. Žal pa se bodo njeni šoki nadaljevali še v naslednjih letih, če ne desetletju (Roubini in Mihm, 2010, str. 8).

2.3 ZNAKI KRIZE

Bogate države sveta se srečujejo z najglobljo recesijo po krizi v 30. letih, medtem ko bi lahko bila za revnejše ena najbolj blagih. Nepremičninski balon je rasel v realnem sektorju gospodarstva, napihovali pa so ga tudi finančniki. Njegov pok je povzročil krizo v finančnem sektorju. Vendar se posledice krize ne čutijo le znotraj tega, na primer kot »kazen za požrešnost«, temveč kriza s pomanjkanjem likvidnosti in posledično manjšo posojilno podporo gospodarstvu vpliva tudi na realni sektor. Če je finančna kriza omejena le na aktivne na finančnem trgu, realna recesija prizadene celotno prebivalstvo. Finančna kriza gospodarsko krizo, ki je bila na obzorju že v letu 2007, le še bolj pogloblja ter podaljšuje zaradi procikličnega delovanja finančnega sektorja. Realistične napovedi iz različnih svetovnih virov pravijo, da je sedanja kriza najhujša po veliki depresiji v 30. letih preteklega stoletja.

Znaki krize so:

- počasnejša gospodarska rast v svetu (recesija v razvitih, nižja rast v nerazvitih državah),
- počasnejša rast svetovne trgovine,
- padec cen surovin,
- posojilna suša in obrnjeni tokovi kapitala (od revnih k bogatim državam),
- padec indeksa transportnih cen,
- padec indeksa potrošniške klime,
- zmanjšanje števila gradenj novih hiš,
- zmanjšanje števila prodanih avtomobilov,
- dilema, ali bo »samozavarovanje« držav zadoščalo (gre za velike rezerve in pozitivne plačilne bilance) (Štiblar, 2008, str. 106).

Kljub temu, da ima finančna kriza 21. stoletja precej stičnih točk s krizami iz preteklosti, so mnogi vzroki za njen nastanek unikatni in imajo v današnjem globalnem finančnem sistemu večji pomen kot v preteklosti (Roubin in Mihm, 2010, str. 31).

Za njihovo odpravo je potrebno stabiliziranje cen nepremičnin, oblikovanje cen novih finančnih instrumentov in obnova gospodarske rasti tako v ZDA kot tudi drugod po svetu. Če se to ne zgodi pravočasno, se posledice hitro širijo v realni sektor. Nekdanji predsednik FED-a Alan Greenspan septembra 2008 ni zaman izjavil, da se takšna kriza pojavi samo enkrat v sto letih in da ji še dolgo ne bo videti dna.

2.3.1 OPIS NEPREMIČNINSKO-FINANČNE KRIZE V SVETU

Kriza, ki se je v ZDA začela kot nepremičninska in se prenesla na finančno področje, ima dve smeri, preko ZDA v Evropo in druge dele sveta ter s finančnih trgov nazaj v realno gospodarstvo, od koder je prišel hipotekarni povod.

Ko je v letih 2006 in 2007 prvič počil nepremičninski balon in so napihnjene cene nepremičnin začele padati, je to povzročilo tudi pok finančnega balona. Hipotekarni posojilojemalci so namreč kmalu ugotovili, da je postal njihov kredit mnogo večji od njihovih rednih dohodkov in znižane tržne vrednosti njihovih nepremičnin, zato niso bili več sposobni redno odplačevati anuitet posojil. S tem hipotekarne obveznice niso bile servisirane in tako tudi tranše CDO niso vračale obljubljenega. Ker se ni vedelo, kakšna tveganja vsebujejo, so jih njihovi imetniki (banke, finančne institucije, fizične osebe, centralne banke) začeli hitro prodajati, kar jim je dodatno znižalo ceno, saj jih nihče ni želel kupiti. Kmalu so finančne institucije ostale na aktivih z nelikvidnimi CDO, na pasivi pa morajo izplačevati depozite. Da ne bi propadli iz likvidnostnih razlogov, se morajo dodatno zadolževati na denarnem trgu, kjer pa je likvidnosti zmanjkalo. Banke si niso več pripravljene posojati denarja med seboj, tudi po višjih obrestnih merah ne, ker jih skrbi, da ga ne bodo dobile nazaj. Za preprečitev propada celotnega bančnega sistema v neki državi in potem po celem svetu morajo dodatno likvidnost bankam nuditi centralne banke iz primarne emisije.

Seveda to ni končna rešitev. Nasprotno. Centralne banke s tem vbrizgavajo v sistem dodatno likvidnost, kar bi lahko vodilo tudi v višjo inflacijo, če je prejemniki ne bodo posrkali. Pot k rešitvi krize je v tem, da hipotekarne obveznice in zadolžnice spet postanejo »prodajljive«. Za vzpostavitev cene zanje jih bo prva kupovala država, za kar je bilo treba odobriti dodatna finančna sredstva v proračunu. Banke in ostale druge finančne institucije bodo doslej »neprodajljive« obveznice prodale državi in zanje dobile gotovino. Preko trgovanja z državo se bo znova vzpostavila cena obveznic. Tako se predpostavlja, da jih bodo začeli kupovati tudi drugi subjekti; denar se bo vrnil iz domačih shramb v obtok, kreditni trg bo zaživel in kriza bo odpravljena.

Tako upajo ustvarjalci ameriškega paketa, ostali pa so do rešitve zadržani, saj se bojijo, da bi se zgodba čez čas spet ponovila. Ingo Water kot zdravilo proti ponovitvi neomejenega napihovanja balona vidi zahtevo, da mora vsak akter v opisani finančni verigi zadržati del odobrenega kredita in s tem tveganja, ki so z njim povezana, ter ga ne more v celoti prenesti na druge. Prvi hipotekarni posrednik mora, denimo, v svoji bilanci obdržati 10 % odobrenega kredita, banka, ki ga odobri, 20 %, skrbniška družba, ki kreira

hipotekarne obveznice, pa naslednjih 20 % itd. To bi omejilo obseg dajanja kreditov, seveda če bodo institucije pod strožjo kontrolo finančnih nadzornikov, kot so bile doslej.

Opisani položaj lahko primerjamo tudi z drugimi modernimi storitvami izven finančnega sektorja: ljudem jih ponujajo, čeprav jih ti v resnici ne potrebujejo in ne povečujejo njihovega blagostanja. Pri klasičnem ustvarjanju produkta ni več dovolj dela za vse, zato se ustvarjajo novi posli in nove storitve. Ker je treba ustvariti povpraševanje zanje, se najprej oblikuje oglaševanje. Namesto da bi ljudi informirali, jih seznanili z novostmi, oglašujejo in marketing postaja v resnici »veda« o manipuliranju z ljudmi (Štiblar, 2008, str. 85).

2.4 RAZLIČNI UČINKI KRIZE PO RAZLIČNIH GOSPODARSKIH SEKTORJIH IN REGIJAH

Gledano po gospodarskih sektorjih in regijah, je gospodarstvo kot sistem cevi, v katerem večje motnje nikoli ne prizadenejo le enega dela. To velja tako za medsebojne povezave med finančnim in industrijskim sektorjem kakor tudi za trge, na katerih se odvija poslovanje med podjetji in potrošniki, za trge medpodjetniškega poslovanja in za globalno soodvisnost.

Prizadeti so skoraj vsi gospodarski sektorji v svetu, posebej jeklarska industrija, transport, ladjedelništvo, rudarstvo, proizvodnja trajnih in luksuznih dobrin, trgovina, turizem in gradbeništvo. Manj prizadete so farmacevtska in živilska industrija ter nekatere surovinske dejavnosti.

Stefan Kooths z nemškega inštituta za raziskave je dejal: »Pri poslovnih ciklih velja alpska modrost. Kjer so gore visoke, so doline globoke.« Gledano z današnje perspektive se zdi, da bi se resnično slepili, če bi pričakovali, da bo mogoče hitro rast vzdrževati daljši čas. To velja tako za stopnje rasti na Kitajskem kot za cene nepremičnin v ZDA, svetovno avtomobilsko industrijo ali pa potratnost v Dubaju.

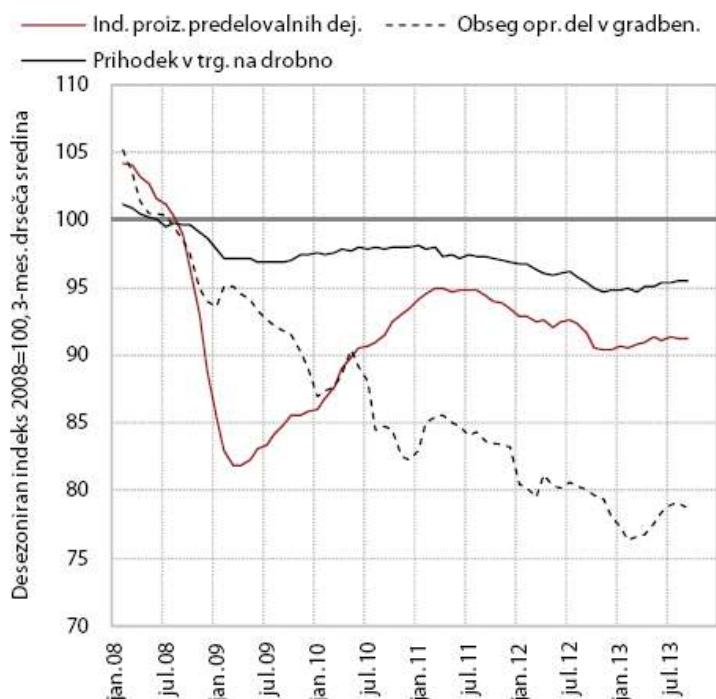
Primer, vreden pozornosti, je strma rast in padec družbe Cessna, vodilne družbe na trgu zasebnih letal, s sedežem v Kansasu. V prvi polovici leta 2008 so se zaostanki v izpolnjevanju naročil kopičili in z 12,6 milijarde dolarjev zrasli na 16 milijard dolarjev, kar pomeni 27-odstotno povečanje. Sledil je enako strm upad, ko so v le nekaj tednih pomanjkanje novih naročil in preklici naročil zmanjšali zaostanek pri izpolnjevanju naročil za 30 %, s 535 na 375 letal (Herman, 2009, str. 16).

Učinki so različni za različne skupine držav:

- prelivanje prek finančnih trgov je najbolj prizadelo države srednjega dohodka;
- vse države v razvoju so prizadete zaradi zmanjšanja mednarodne trgovine;
- pogoji menjave so za industrijske države izboljšani, za manj razvite poslabšani;
- likvidnostne in finančne omejitve se pojavljajo v vedno večjem številu držav (Štiblar, 2008, str. 108).

Svet, Evropa in Slovenija se spopadajo z izzivi, kateri sektorji, tehnologije bodo ključni potencial za prihodnji razvoj. Evropska komisija je v dokumentu Competitiveness Report 2010 ugotovila, da mednarodna konkurenčnost EU upada. Povprečna produktivnost v EU je še vedno skoraj tretjino nižja od ravni ZDA. Prehitevajo nas tudi azijska gospodarstva, predvsem Kitajska (Močnik, 2010, str. 16).

Grafikon 1: Kratkoročni kazalniki gospodarske aktivnosti v evrskem območju

Vir: Ekonomsko ogledalo (2013, str. 7)

Po dveh letih okrevanja se je bruto domači proizvod v evrskem območju v letu 2012 zmanjšal za 0,6 %. To je bilo posledica ukrepov ECB-ja in ukrepov za izboljšanje institucionalne infrastrukture na ravni EU (UMAR – Pomladanska napoved gospodarskih gibanj, 2013, str. 9).

V prvem četrtletju leta 2013 se je gospodarska aktivnost v evrskem območju znižala šesto četrtletje zapored. Padec BDP-ja je bil v večini članic območja nekoliko večji od pomladanske napovedi Evropske komisije. Gospodarska aktivnost v večini naših najpomembnejših trgovinskih partneric se je v drugem četrtletju povečala, izboljšala so se tudi pričakovanja glede okrevanja v drugi polovici leta. Po daljšem obdobju krčenja se je v drugem četrtletju BDP v evrskem območju povečal za 0,3 %, medletno pa je bil nižji za 0,5 %. Rast je bila v večini naših glavnih trgovinskih partneric višja od spomladanskih pričakovanj Evropske komisije.

Zaradi negativnih pričakovanj bank glede okrevanja v posameznih dejavnostih in še vedno visokih tveganj pa so se ponovno zaostri posojilni pogoji za podjetja in gospodinjstva v evrskem območju, a je bilo poslabšanje manjše kot v preteklih četrletjih. V tretjem četrletju je BDP kljub nadaljnjemu skromnemu medčetrletnemu povečanju ostal medletno manjši. Gospodarska aktivnost v evrskem območju se je na začetku zadnjega četrletja leta 2013 po nekaterih kazalnikih nekoliko zmanjšala, medtem ko so se gospodarska klima in pričakovanja dodatno izboljšali. Oktobra se je zmanjšala aktivnost v predelovalnih dejavnostih in gradbeništvu ter prihodek v trgovini na drobno. Razmere na trgu dela so ostale zaostrene, a se že več mesecev niso poslabšale. Novembra in decembra so se razmere izboljšale, kar kažejo kratkoročni kazalniki gospodarske aktivnosti.

Ob koncu leta so mednarodne institucije (ECB, Consensus) izboljšale napovedi za leto 2014, in sicer naj bi se v letošnjem letu BDP povečal za okoli 1,0 % zaradi okrepljenega zunanega in domačega povpraševanja, h kateremu bodo prispevali pričakovano boljše razporejenosti gospodarskih subjektov in potrošnikov, upočasnjena fiskalna konsolidacija ter nizka inflacija. Gospodarsko rast pa bodo še naprej zavirali razdolževanje podjetij in gospodinjstev, finančna razdrobljenost ter visoka brezposelnost. Ključni nalogi evrskega območja po mnenju obeh institucij ostajata dokončanje bančne unije in nadaljnje izvajanje strukturnih reform (UMAR – Ekonomsko ogledalo, 2013, str. 7).

V Sloveniji se je v prvem četrletju nadaljevalo izrazito zmanjševanje gospodarske aktivnosti, ki je bilo znova med največjimi v evrskem območju. V primerjavi s predhodnim četrletjem je bil padec BDP-ja podoben kot v prejšnjih treh četrletjih, medletno pa se je še poglobil (-4,8 %). Ključni razlog za slaba gibanja je nadaljnji izraziti medletni upad končne potrošnje. Manjša je bila predvsem potrošnja gospodinjstev, medletno je upadla tudi potrošnja države. Padec bruto investicij v osnovna sredstva so ublažili večji nakupi opreme v tujini, povezani z investicijo v energetske objekte. Zaradi njih je bil manjši tudi medletni padec uvoza (UMAR – Ekonomsko ogledalo, 2013, str. 5).

Tudi v drugem četrletju se je pri nas nadaljevalo zmanjševanje gospodarske aktivnosti, ki traja že dve leti. Bruto domači proizvod v Sloveniji je v tretjem četrletju ostal nespremenjen. Manjši medletni padec BDP-ja kot v predhodnih četrletjih je bil večinoma posledica pozitivnega prispevka spremembe zalog. Prispevek salda menjave s tujino je ostal nespremenjen, saj se je ob medletno večji rasti izvoza prvič po prvem četrletju medletno povečal tudi uvoz. Medletni padci končne potrošnje gospodinjstev in države ter investicijske aktivnosti pa so se poglobili, kar kaže na nadaljevanje zaostrenih razmer v domačem okolju. Dodana vrednost je ostala medletno manjša v večini dejavnosti. Oktobrske vrednosti kratkoročnih kazalnikov gospodarske aktivnosti v Sloveniji kažejo na nadaljevanje rasti izvoza in opravljenih del v gradbeništvu, medtem ko so drugi kazalniki ostali na podobni ravni kot v preteklih mesecih. Po rasti v tretjem četrletju sta se realni izvoz in uvoz blaga po naši oceni oktobra nadalje povečala. Podobno se je povečala tudi vrednost opravljenih del v gradbeništvu, ki je bila znatno višja kot v začetku leta, a še vedno najbolj zaostaja za ravnimi pred začetkom krize. Obseg proizvodnje v predelovalnih dejavnostih in prihodek v trgovini na drobno sta oktobra ostala na podobni ravni kot v tretjem četrletju, ko se je aktivnost nekoliko zmanjšala. Skoraj nespremenjena ostaja tudi

vrednost kazalnika gospodarske klime, saj se je konec leta razpoloženje nekoliko izboljšalo le v predelovalnih in storitvenih dejavnostih.

Ob nadaljevanju javnofinančne konsolidacije, zaostrenih razmerah na trgu dela in sanaciji bančnega sistema naj bi se BDP v letu 2014 zmanjšal (-0,8 %). Zasebna potrošnja bo ob nadaljnjem padcu razpoložljivega dohodka največ prispevala k znižanju BDP. Padec državne potrošnje bo manjši, ponovno pa se bo poglobil padec investicij. Omejenost virov financiranja bo še naprej zavirala rast poslovnih investicij, nižje bodo tudi gradbene investicije. Rast izvoza se bo ob postopnem izboljšanju razmer v mednarodnem okolju nekoliko okrepila (UMAR – Jesenska napoved gospodarskih gibanj, 2013, str. 3).

2.5 BREZPOSELNOST IN ZAPOSLOVANJE

Razmere na trgu dela so se izraziteje poslabšale proti koncu leta 2012. Zaradi padca gospodarske aktivnosti se je zaposlenost po statistiki nacionalnih računov v letu 2012 zmanjšala (-1,3 %), padec pa je bil znova največji v gradbeništvu. V državnem sektorju se je nadaljevala upočasnjena rast števila zaposlenih (0,5 %), vendar se je njihovo število v drugi polovici leta začelo zmanjševati. Število zaposlenih se je tudi v ostalih dejavnostih začelo pospešeno zmanjševati proti koncu leta, kar se je odrazilo tudi v povečanju števila registriranih brezposelnih. Zaradi znižanja njihovega števila v prvi polovici leta pa je bilo število registriranih brezposelnih v povprečju leta 2012 (110.200) sicer nekoliko manjše kot leto prej. Konec leta je število brezposelnih tako doseglo 118 tisoč. Stopnja registrirane brezposelnosti se je nekoliko povišala (12 %), občutnejše je bilo povišanje anketne stopnje brezposelnosti (8,9 %), na kar je po oceni vplivalo zmanjšanje povpraševanja po delu, zlasti po študentskem delu in drugih neformalnih oblikah dela (UMAR – Pomladanska napoved gospodarskih gibanj, 2013, str. 15).

Tudi v letu 2013 so razmere na trgu dela ostale zaostrene. Število delovno aktivnih je bilo po statističnem registru za 2,9 % manjše kot v enakem obdobju leta 2012. Število delovno aktivnih se je zmanjšalo v večini dejavnosti, medtem ko se je v gradbeništvu prvič po letu 2008 njihovo število povečalo. Število registriranih brezposelnih oseb se je v začetku leta izrazito povečalo. Julija je njihovo število še naraslo, in sicer na 117.143 oseb. Če potegnemo črto ob koncu leta 2013, lahko vidimo, da število delovno aktivnih stagnira vse od spomladi, k čemur največ prispeva naraščanje njihovega števila v gradbeništvu ter v manjši meri tudi v drugih dejavnostih, medtem ko se je v predelovalnih dejavnostih njihovo število od začetka leta še nekoliko zmanjšalo. V prvih desetih mesecih število delovno aktivnih še vedno ostaja za 2,6 % nižje kot v enakem obdobju leta 2012. Število registriranih brezposelnih se je ob koncu leta povečalo. Po izrazitem povečanju na začetku leta se je povečevanje njihovega števila sredi leta nekoliko umirilo, v decembru pa znova povečalo. Konec decembra je bilo v evidenci brezposelnih prijavljenih 124.015 oseb oz. 4.702 osebi več kot mesec prej, predvsem kot posledica povečanega priliva v evidenco zaradi izteka pogodb za določen čas in majhnega števila oseb, ki so dobile zaposlitev. V povprečju leta je bilo 119.827 brezposelnih oz. 8,8 % več kot leta 2012. Priliv v evidenco je bil za 1,4 % večji, zlasti zaradi večjega števila iskalcev prve zaposlitve

(17,2 %). Odliv je bil tudi nekoliko večji (0,8 %) zaradi večjega števila oseb (11,5 %), ki so dobile zaposlitev na podlagi aktivnejše politike države pri izvajanju programov APZ-ja, ki pomenijo zaposlitev (javna dela, subvencioniranje samozaposlitev) (UMAR – Ekonomsko ogledalo, 2013, str. 13).

Trg dela in politika zaposlovanja postajata v kriznih razmerah bolj problematična kot v obdobju gospodarskega razcveta. Iz ekonomskih razlogov je ob padcu aktivnosti boljše ohraniti čim višjo stopnjo zaposlenosti, kot pa odpuščati zaposlene in z njimi obremeniti državni socialni sistem podpore. Da bi bila prva inačica mogoča, je po eni strani dobro omogočati tudi bolj fleksibilno zaposlovanje za krajši čas, ob različnih urah, po drugi strani pa z državno finančno podporo nagraditi iskanje novih proizvodnih programov in novih izvoznih trgov podjetij, ki bodo omogočili prezaposlitve znotraj podjetij ali med njimi.

2.6 PROTIKRIZNI UKREPI IN REŠITVE ZA IZBOLJŠANJE POSLOVANJA PODJETIJ V KRIZI

Kriza, ki se je pojavila, ne pa nastala, leta 2008, kaže, da je imel Einstein prav, ko je rekel, da se problemi ne dajo rešiti z miselnostjo, ki jih je povzročila. Sedanji ukrepi po vsem svetu so kakor prestavljanje stolov na palubi Titanika, ko se bliža ledeni gori, namesto da bi bili korenit zasuk v drugo smer, zato morajo tako Evropska unija in vlada RS kot tudi podjetja poskrbeti za čim hitrejše rešitve pri obeh komponentah krize – finančni in človeški.

2.6.1 UKREPI EVROPSKE UNIJE

Evropska komisija je predlagala ukrepe za izboljšanje poslovnih priložnosti za podjetja Evropske unije na trgih javnega naročanja. Primarni cilj je evropskim podjetjem zagotoviti večji delež prisotnosti na svetovnih trgih javnega naročanja in enakopraven dostop do njih. Predlog vsebuje tudi ukrepe za zagotavljanje, da bodo podjetja, tako evropska kot neevropska, obravnavana enakopravno pri potegovanju za posle na donosnih trgih javnega naročanja v Evropski uniji. Na takšen način bi se s pobudo povečale poslovne priložnosti za podjetja iz Evropske unije tako v mednarodnem okolju kot tudi znotraj Evropske unije. Okrepile bi se možnosti za udeležbo malih in srednjih podjetij v globalnem gospodarstvu ter povečala zaposlenost in spodbudila inovativnost v Evropski uniji. Zaveze Evropske unije, sprejete v okviru sporazuma o vladnih naročilih Svetovne trgovinske organizacije, so v pobudi povsem upoštevane. Javno naročanje v svetovnih trgovinskih tokovih pomeni vrednost 1.000 milijard evrov letno. Predvsem v času krize je to pomemben vzgon za nov zagon rasti, saj ta vrednost v Evropski uniji predstavlja do 19 % BDP-ja (Europa.eu, 2012).

2.6.2 UKREPI VLADE REPUBLIKE SLOVENIJE

V ustavi Republike Slovenije je zapisano, da je gospodarska pobuda svobodna. Da bi bilo temu res tako, mora država zagotoviti ustrezne pogoje – zakonodajno in tržno okolje. Povečan dostop do finančnih virov, razpoložljivost subvencij za tehnološki razvoj ter raziskave in razvoj, povečanje inovacijske dejavnosti pa so odvisni ne le od vladnih

ukrepov, temveč od kombiniranega delovanja javnih in zasebnih institucij. Država s svojim splošnim delovanjem, razvitimi normami in širšimi vrednotami vpliva tudi na parametra kulture in sposobnosti za podjetništvo (Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropske zadeve, 2013).

Za namen spodbujanja podjetništva so oblikovali Program za spodbujanje podjetništva in konkurenčnosti za obdobje 2007 – 2013, ki je ena izmed prijaznejših strategij za podjetja. Program je bil potreben predvsem zaradi pomanjkanja podjetniške kulture in vlaganj v razvoj, zaradi neučinkovitega in nepopolnega podpornega okolja ter nezadostne infrastrukture, slabega povezovanja gospodarstva z znanostjo, pomanjkanja visoko usposobljenih kadrov v gospodarstvu, nezadostne podpore, pomanjkanja trga na področju inovacij ter nenazadnje pomanjkanja ugodnih in posebnih finančnih virov. Vsi ti vzroki narekujejo štiri osnovne stebre Programa:

- spodbujanje podjetništva in podjetništvu prijaznega okolja,
- znanje za gospodarstvo,
- razvoj in inovacije v gospodarstvu,
- spodbujanje malih in srednje velikih podjetij z lastniškimi in dolžniškimi viri.

Ukrepi prvega poglavja so namenjeni promociji in izobraževanju za podjetništvo z namenom izboljšanja podjetniške kulture pri nas ter povečanju poznavanja in uporabe podpornih storitev za potencialne podjetnike in že delujoča podjetja. Pomemben del ukrepov predstavlja tudi razvoj učinkovitega in transparentnega podpornega okolja, ki je povezano z enotnim informacijskim sistemom. Ukrepi podpornega okolja so razdeljeni v podporo delovanju sistema Vse na enem mestu, vavčerskemu svetovanju in usposabljanju, Evro info centrom in posebnim ciljnim skupinam.

Drugo poglavje je namenjeno ukrepom za krepitev notranjih sposobnosti podjetja za bolj intenziven in na znanju temelječ razvoj, predvsem na področju tehnologij. To bo slovenskemu gospodarstvu omogočilo obvladovanje vse hitrejšega tehnološkega napredka kot glavnega elementa pri povečevanju konkurenčnosti v globalnem prostoru. Ukrepi drugega poglavja so usmerjeni h krepitvi ustreznih človeških virov za potrebe gospodarstva s stimuliranjem povečevanja deleža vrhunsko izobraženih kadrov v gospodarstvu, zlasti za razvijanje naravoslovno-tehničnih znanj. Učinkovito izvajanje teh ukrepov je odvisno od skupnih aktivnosti in sodelovanja z drugimi ustreznimi ministrstvi in izvajalskimi institucijami.

Ukrepi tretjega poglavja so namenjeni vlaganju v raziskave in razvoj ter gospodarsko infrastrukturo javnega in zasebnega sektorja. Gre za ukrepe za podporo inovacijam in razvoju gospodarstva, ki so usmerjeni v vzpostavitev učinkovitega podpornega okolja in ustrezne infrastrukture ter krepitev finančnih virov za razvoj, raziskave in inovacije v slovenskem gospodarstvu.

Četrto poglavje je usmerjeno v ukrepe finančnih podpor malim in srednje velikim podjetjem z lastniškimi in dolžniškimi viri, kot so garancije, krediti in leasing. Te ukrepe na nacionalni ravni izvaja Slovenski podjetniški sklad. To so predvsem ukrepi kot npr.

neposredni krediti, posredni krediti preko bank, garancije in subvencije obrestnih mer. Sklad se povezuje z evropskimi finančnimi institucijami pri izvajanju določenih programov in črpa sredstva strukturne politike EU (Ministrstvo za gospodarstvo, 2006).

Država je s svojimi programi in ob pomoči programov spodbujanja podjetništva Evropske unije našla nekaj poti do državljanov, ki iščejo priložnosti za uresničitev lastne ideje, vendar bo morala še veliko narediti pri zagotavljanju ustreznih pogojev za preživetje novoustanovljenih podjetij.

Že sprejete strategije Vlade Republike Slovenije:

- Razvojno-inovacijska strategija RS 2011 – 2020,
- Program ukrepov za spodbujanje podjetništva in konkurenčnosti za obdobje 2007 – 2013,
- Program Vlade RS za spodbujanje internacionalizacije podjetij za obdobje 2010 – 2014,
- Razvojni načrt in usmeritve slovenskega turizma 2007 – 2011,
- Akcijski načrt za izvajanje Akta za mala podjetja,
- Akt za enotni trg,
- Operativni program krepitve regionalnih razvojnih potencialov za obdobje 2007 – 2013,
- Operativni program razvoja človeških virov za obdobje 2007 – 2013,
- Operativni programi teritorialnega sodelovanja,
- 12 regionalnih razvojnih programov (Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropske zadeve, 2013).

Da je Slovenija na prelomnici gospodarskega razvoja, nam kažejo številni dokumenti, skladni z nacionalnimi dokumenti in prenovljeno Lizbonsko strategijo, ki jih je vlada Republike Slovenije sprejela in se za uresničevanje njihove vsebine odločno zavzema. Omenjeni dokumenti so torej velik izziv ne samo za vlado, temveč za celotno slovensko gospodarstvo in nenazadnje za vse državljane Republike Slovenije (Ministrstvo za gospodarstvo, 2007).

Vsa ta podporna infrastruktura naj bi v prihodnje prispevala k čim hitrejšemu razvoju novih, visokotehnoloških in mednarodno konkurenčnih podjetij, ki bodo sposobna podpreti visoko stopnjo gospodarskega razvoja in ustvariti potrebno podjetniško klimo v državi, ki bo generirala vedno nove, inovativne in prodorne podjetniške zamisli. V tem kontekstu lahko vidimo tudi prihodnjo priložnost za trajno rešitev, kar zadeva zmanjšanje skoraj rekordne stopnje brezposelnosti in njeno vrnitev v »normalne« evropske okvirje (Rižner, 2009, str. 8).

2.6.3 LASTNI UKREPI PODJETIJ

Različni avtorji različno opredeljujejo krizo podjetja. Na splošno lahko rečemo, da je kriza podjetja stanje, ki je rezultat nezaželenega procesa, v toku katerega so se uspešnostni potenciali razvili tako neugodno, da je ogrožen gospodarski obstoj podjetja. Kriza torej načanja temeljne cilje in poslanstvo gospodarske družbe (Bergant, 2006, str. 2).

Ne glede na okolje in panogo, v okviru katere podjetje deluje, ter ne glede na njegovo tržno moč in razpoložljivost virov sta preživetje in razvoj nedvomno osnovna cilja vsakega podjetja.

Podjetja, kot sestavni del širše družbe, so močno odvisna od sprememb v svojem okolju. Spremembe v okolju se pojavljajo tako na tehnološkem kot tudi družbeno-socialnem področju, kar po eni strani ponuja podjetjem nove priložnosti, po drugi strani pa jim otežuje zagotavljanje uspešnosti poslovanja. Poleg tega se uspešnost čedalje bolj presoja tudi na podlagi zadovoljstva vseh ključnih udeležencev podjetja in ne le na podlagi finančnih kazalnikov. Če želijo podjetja dosegati zadane cilje in uspešno poslovati tudi v času krize, se morajo prilagoditi spremembam v okolju. Ključno vprašanje je, kako naj menedžerji usmerjajo in vodijo poslovanje, da bi zagotovili tako uspešnost kot tudi široko družbeno sprejemljivost delovanja podjetja.

Raziskave tujih avtorjev so pokazale, da je osnovni pogoj za dolgoročno uspešnost poslovanja dobra povezava med tržno usmerjenostjo in inoviranjem. Takšen način poslovanja zahteva po eni strani prisotnost podjetniškega duha, ki je osnovni pogoj za proaktivno in ambiciozno usmerjenost ter željo po ustvarjanju nečesa novega, po drugi pa dobro povezavo z okoljem, ki jo omogoča tržna usmerjenost podjetja. Poleg tega je treba zaradi čedalje močnejše vloge kupcev in drugih dejavnikov širše družbe poslovanje zasnovati na načelu ustvarjanja nove vrednosti za kupce in družbo nasploh. Takšen pristop omogoča prednost pred konkurenti, saj se kupci odločajo za nakup izdelka/storitve na podlagi vrednosti, ki jo ob tem prejmejo. Vrednost je določena kot razmerje med koristjo, ki jo kupec prejme ob nakupu, ter ceno, ki jo mora za to plačati.

Dejavniki, ki naj bi omogočali dolgoročno uspešnost poslovanja podjetij ter zadovoljstvo kupcev in drugih deležnikov, so torej: tržna usmerjenost, usmerjenost k ustvarjanju nove vrednosti za kupce in družbo, zadovoljstvo udeležencev podjetja, globalna usmerjenost, inovativnost, ambicioznost in dolgoročna usmerjenost poslovanja. Tržna usmerjenost omogoča boljše zaznavanje dogajanja v okolju, boljše poznavanje želja, potreb in zahtev kupcev ter delovanja konkurence. Če uspemo v podjetju ustvariti inovativno in sodelovalno kulturo ter omogočiti izvajanje procesa inoviranja, lahko ustvarimo takšne izdelke/storitve, ki ustvarjajo večjo vrednost za kupce kot izdelki drugih konkurentov. Globalna usmerjenost po eni strani omogoča doseganje ekonomije obsega, po drugi strani pa širi tudi prostor iskanja novih idej. Ker prizadevanje za takšen način poslovanja zahteva čas in sredstva, mora prevladovati dolgoročna usmerjenost ob hkratni skrbi za čim boljše izkoriščanje obstoječega koncepta poslovanja. Ambicioznost vodstva in drugih zaposlenih ter usmerjenost k ustvarjanju nove vrednosti sta katalizator, ki omogoča in podpira inovativno in globalno tržno usmerjenost podjetja.

Za ugotovitev, kakšne ukrepe za boljše poslovanje uporabljajo slovenska podjetja, so na Ekonomsko-poslovni fakulteti v Mariboru izvedli raziskavo, v kateri je sodelovalo 90 slovenskih podjetij. Rezultati raziskave so pokazali, da so zgoraj navedeni dejavniki, ki izboljšujejo poslovanje podjetij, v večji meri prisotni tudi pri nas, hkrati pa so izpostavili področja, ki bi jim bilo treba v Sloveniji nameniti več pozornosti. To velja predvsem za

celovitejši pristop k inoviranju in izboljšanje povezave s tržno usmerjenostjo. Prav tako se je izkazalo, da smo glede podjetništva premalo ambiciozni, preveč pasivni in ne dovolj naklonjeni sodelovanju. To velja tako za sodelovanje z zunanjimi deležniki kot sodelovalni odnos med sodelavci. V ta namen je treba sprostiti pretok informacij v podjetjih, predvsem tistih o potrebah, željah in zahtevah kupcev. Do teh informacij lahko pridemo tudi s pomočjo preverjanja zadovoljstva kupcev, čemur pa anketirana podjetja še ne posvečajo dovolj pozornosti (Jurše in dr., 2013, str. 3 – 14).

Kljub vsemu pa podjetja, ki želijo karseda uspešno premagati krizo, v prvi vrsti uporabljajo naslednje ukrepe: notranje povečanje učinkovitosti za rast dobičkov in konkurenčnosti, iskanje novih produktov, s katerimi bodo lahko ublažili padec izvoza, ter novih trgov. Novi trgi naj bi bili tisti, ki imajo predvideno nadpovprečno rast in so geografsko blizu. Po prvem kriteriju so to trgi Kitajske, Indije, arabskih izvoznih nafte, po drugem pa trgi zahodnega Balkana. Po gravitacijski teoriji mednarodne menjave postajajo trgi zahodnega Balkana za slovensko gospodarstvo v kriznih časih pomembnejši. Podjetja, ki že dodobra občutijo posledice krize, se nadvse trudijo znižati stroške. Če to ne zadostuje, sledi odpuščanje, ki ga vsaj delno lahko prepreči prožnejši trg dela (skrajšani delovni čas in podobno) (Štiblar, 2008, str. 168).

Ameriški bankir Walter Brittain je v komentarju načrtov držav in podjetij za izhod iz krize dejal: »Lahko se spomnite najboljše strategije na svetu, a 90 % njenega uspeha sloni na izvedbi.« Po njegovih besedah naj bi bilo med krizo pomembno hitro sprejemanje in izvajanje odločitev. Hitra rešitev mora biti kljub časovnemu pritisku izbrana previdno. Ob tem je treba določiti, kaj bo družba storila, kakšne oblike ukrepov bo izvedla, kdo bo odgovoren, kateri učinki se bodo čutili in kdaj. Prav tako naj izvedbeni proces sledi modelu sočasnega inženirstva, pri katerem se različni koraki izvajajo hkrati. Potrebno je zbiranje informacij z uporabo hitrih metod, kot so analiza podatkov, ki so na voljo, ankete med strokovnjaki, poenostavljene ankete med potrošniki ter pristop poskusov in napak. Hitrost postane pomembnejša od reprezentativnosti. Izid je treba spremljati in nadzorovati brez odlašanja, da se lahko zaznajo nezaželeni rezultati in se zato takoj uvedejo korektivni ukrepi. Brittain meni, da se vodilni in menedžerji v krizi soočajo s težkimi in neznanimi izzivi, zato sta pristnost in kredibilnost pomembnejši kot v dobrih časih.

Če družbi uspe sprejeti hitre odločitve, jih hitro izvesti in se izogniti usodnim napakam, je korak bližje temu, da premaga krizo. Odločna izvedba je najpomembnejši vidik teh prizadevanj (Herman, 2009, str. 177).

3 GRADBENIŠTVO V SLOVENIJI IN EVROPSKI UNIJI V ČASU FINANČNE KRIZE

Finančna kriza je prizadela mnoge gospodarske sektorje; v medijih je zadnje čase najbolj izpostavljeno gradbeništvo. Vpliv krize na gradbeni sektor v Slovenije je zelo specifičen. To je razvidno iz vpogleda v rast omenjenega sektorja v preteklih letih. Leta 2005 je bilo v gradbeništvu ustvarjenega 5,8 % bruto domačega proizvoda, v tretjem četrtletju leta 2008 pa 8,5 %. Večji delež dodane vrednosti gradbeništva od Slovenije sta imeli Španija in Irska, medtem ko je bil v Nemčiji, denimo, ta delež v letu pred krizo 4,3-odstoten. Nemci niso pretiravali, zato imajo danes manjši upad. Pregrevanje gospodarske rasti od leta 2004 do leta 2008, ki je temeljilo na tujih posojilih, je napihnilo predvsem gradbeništvo. Šlo je torej za napihnjeni sektor, ki v takšnem obsegu ni mogel preživeti.

Ekonomisti menijo, da je nastali položaj zagrešila gospodarska politika, ki je z znižanjem posojilnih obrestnih mer v letih pred prevzemom evra povzročila močno rast kreditiranja prebivalstva in podjetij. Ponudba poceni denarja na trgu je bila velika in večina se je odločila za najem kreditov prav za investiranje v stanovanjsko gradnjo in poslovne prostore. Valu zasebnega zadolževanja in investiranja se je v drugi polovici leta 2006 pridružil še močan val državnih naložb, od cest do naraščanja števila občinskih gradbenih posegov vseh vrst. To državno investiranje je bilo kaplja čez rob. S krizo se je kreditiranje ustavilo, naročniki in kupci pa so ostali brez denarja (Marn, 2010).

V tem poglavju bom predstavila pojem gradbeništva in posledice finančne krize za omenjeni sektor. Dotaknila se bom treh temeljnih kazalnikov, ki so močno povezani z razmerami v gradbeni panogi in so se z njenim upadom zmanjšali. Del poglavja bom namenila ukrepom, namenjenim blažitvi posledic, ki jih prinaša finančna kriza. Predstavila bom ukrepe določenih držav Evropske unije, Slovenije, ukrepe bank in ukrepe v gospodarstvu nasploh kot tudi ukrepe gradbenih podjetij.

3.1 OPREDELITEV POJMA GRADBENIŠTVO

Gradbeništvo je starodavna človekova dejavnost. Začelo se je s popolnoma funkcionalno potrebo po nadzorovanem okolju, ki bi ublažilo učinke podnebja. Zgrajena zavetišča so bila eden od načinov, ki so ljudem omogočili, da se prilagodijo vplivom različnih podnebij (Encyclopedia Britannica, 2013).

Različni viri različno opisujejo pojem gradbeništva. Najbolj ozko opredeli gradbeništvo Slovar slovenskega knjižnega jezika, ki pravi, da je gradbeništvo:

- dejavnost, ki se ukvarja z gradnjo, zidanjem;
- veda o gradnji, zidanju.

American Society of Civil Engineers (1961) opredeli gradbeništvo kot dejavnost, pri kateri se znanje matematike in fizike, pridobljeno z učenjem, izkušnjami in prakso, razumno uporablja tako, da se razvija ekonomična uporaba materialov in naravnih sil v dobrobit

človeštva – z ustvarjanjem, izboljševanjem in zaščito okolja, ustvarjanjem pripomočkov za življenje družbe, industrije in transporta ter ustvarjanjem konstrukcij za uporabo.

Gradbeništvo obsega mnogo gradbenih disciplin, kot jim pravijo strokovnjaki, in se tako deli na: konstrukcijsko gradbeništvo, promet, hidrotehniko, geotehniko, gradbene materiale, gradbeno fiziko, operativno gradbeništvo, investicije in upravljanje gradbenih podjetij ter nepremičnin, organizacijo gradbenih del, okoljsko inženirstvo, urbanizem, gradbeno informatiko in še bi lahko naštevali.

3.2 POSLEDICE FINANČNE KRIZE ZA GRADBENIŠTVO

Gradbeni sektor je finančna kriza zelo prizadela. Zmanjšala so se javna naročila, predvsem na področju gradnje cestne infrastrukture, medtem ko novi infrastrukturni projekti še niso umeščeni v prostor oziroma finančno pripravljene za začetek del, prišlo je do zmanjšanja zasebnih investicij podjetij in posameznikov, kreditnega krča, zmanjšanja potrošnje, neprodaje stanovanj in poslovnih prostorov, zgrajenih v obdobju konjunktura, kar je povzročilo porast zadolženosti investitorjev, tudi iz gradbenega sektorja, ter izredno povečanje nelikvidnosti gradbenih izvajalcev in podizvajalcev, saj so ti projekte investirali tudi z neplačevanjem storitev.

Gospodarska kriza je najbolj prizadela gradbena podjetja, ki so se ukvarjala predvsem s stanovanjsko gradnjo. Za razliko od teh imajo podjetja, ki se ukvarjajo z infrastrukturnimi posli, vsaj za zdaj nekoliko manj likvidnostnih težav. Veliko zadolževanje za stanovanjske in poslovne gradnje pa zagotovo ni edini vzrok za propad podjetij, ki so prispevala enega glavnih deležev h gospodarski rasti oziroma dvigu bruto družbenega proizvoda Slovenije sredi prejšnjega desetletja (Cerar, 2012).

Eden izmed večjih problemov gradbene dejavnosti je prav gotovo plačilna nedisciplina, ki med panogami dosega največji delež neporavnanih obveznosti do bank in podjetij. Omenim lahko tudi prisotnost nelojalne konkurence, pri kateri skušajo podjetja z nerealno nizkimi cenami na vsak način priti do posla.

Kriza je močno prizadela gradbeništvo tudi zaradi obrestnih mer, ki v Sloveniji niso upadle tako kot v tujini.

Gradbeništvo je glede na nadpovprečno rast v obdobju konjunktura v letih od 2006 do 2008 predimenzionirano, zato je krčenje presežnih zmogljivosti neizogibni del prilagajanja sedanjim razmeram na trgu. Veliko podjetij se je že prestrukturiralo. Preostala, zlasti večja podjetja s presežnimi zmogljivostmi, bodo še morala prilagoditi poslovne funkcije in procese ter se na eni strani usmeriti v segmente gradbenih del in inženiringa, kjer obstaja povpraševanje, na drugi strani pa na tretje trge, ki ponujajo nove poslovne priložnosti tudi za slovenska podjetja (Ministrstvo za gospodarstvo, 2010, str. 6).

Celoten položaj je privedel do propada več gradbenih podjetij. V letu 2010 je med večjimi šel v stečaj Vegrad d.d. V letu 2011 so mu sledili CPM d.d., GPG d.d., SCT d.d., Konstruktor VGR d.o.o. ter v letu 2012 še Primorje d.d. in Kraški zidar d.d. Propad večjih

gradbenih podjetij postopoma sili v propad tudi vrsto podizvajalcev in dobaviteljev, ki so ostali brez svojih plačil. V prihodnje lahko pričakujemo nov val propadlih podjetij, saj nič ne kaže na to, da bi si gradbeništvo kaj kmalu opomoglo (Prodan Rešaver, 2012, str. 375).

3.2.1 ZAPOSLENOST V GRADBENIŠTVU

Zaposlenost je močno povezana z razmerami v gospodarstvu. Skoraj nemogoče je bilo pričakovati, da se ne bi s prihodom upada gradbene aktivnosti zmanjšala tudi zaposlenost v tej dejavnosti.

V državah Evropske unije je število zaposlenih v gradbeništvu naraščalo vse do leta 2007, ko je bilo v tej panogi zaposlenih 3.089.953 ljudi. Med letoma 2007 in 2011 se je število delovnih mest v gradbeništvu v Uniji zmanjševalo za 3 % na leto. V šestih državah (baltske države, Grčija, Irska, Španija), kjer je bil vpliv krize največji, se je zmanjšanje števila delovnih mest gibalo celo med 10 in 20 % letno. Ti močni padci v gradbenem sektorju so povezani z nepremičninskim balonom in posledičnim padcem cen nepremičnin v številnih državah članicah (Eurostat, 2012).

V Sloveniji je gradbeništvo tretja največja dejavnost po številu zaposlenih, njen vpliv pa je še večji, saj posredno vpliva na kreiranje in ohranjanje delovnih mest tudi v drugih dejavnostih, ki so povezane z njim oziroma so njihove storitve ali proizvodi potrebni za izvajanje gradbene dejavnosti.

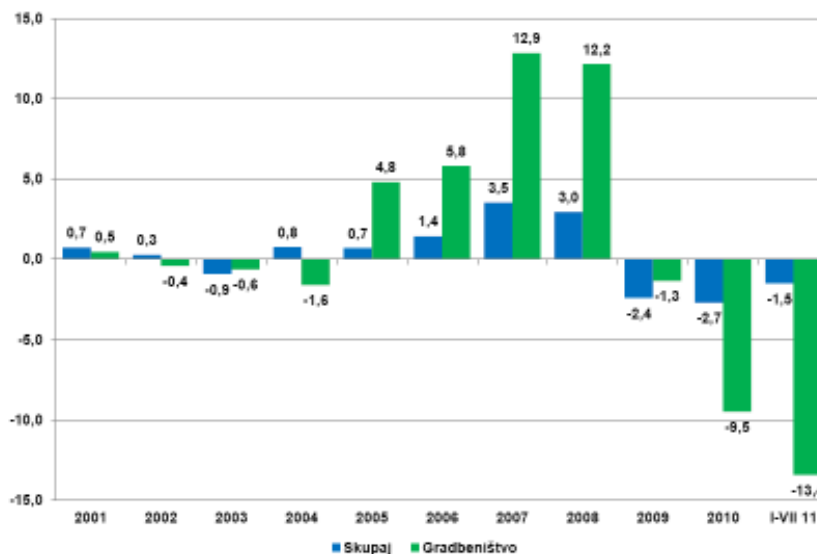
Glede na gospodarsko aktivnost Slovenije lahko zadnje desetletje razdelimo na tri obdobja: čas pred vstopom v EU, obdobje hitre rasti gospodarstva od vključitve v EU do začetka krize v letu 2008 ter čas finančne in gospodarske krize.

Pred vključitvijo v EU je zaposlenost v Sloveniji naraščala: v letu 2000 je bilo delovno aktivnih 800.499 prebivalcev Slovenije, do leta 2004 je to število poraslo na 807.490. Pospešena rast zaposlenosti se je začela v letu 2005, izredno močno se je povečala v letih 2007 in 2008, ko je bilo v povprečju zaposlenih 879.257 oseb, skoraj 79 tisoč oz. 9,8 % več kot v letu 2000. K hitri rasti zaposlenosti je močno prispevalo tudi gradbeništvo.

V letu 2001 je bilo v gradbeništvu zaposlenih 64.276 oseb, v letu 2008, ki predstavlja vrhunec zaposlovanja v tej dejavnosti, pa kar 87.947. Na spodnji sliki so predstavljene stopnje rasti za gradbeništvo in za vse dejavnosti skupaj. Razvidna je močna rast zaposlovanja v gradbeništvu v letih 2007 in 2008, ko je bila vsako leto več kot 12-odstotna. K hitri rasti je prispevalo več dejavnikov: splošni optimizem v gospodarstvu in pri prebivalstvu, velika vlaganja države v infrastrukturo, vedno večje povpraševanje gospodinjstev in gospodarstva po nepremičninah, kar je ob nezadostni ponudbi zvišalo cene (novo)gradenj, ter lahka dostopnost bančnih posojil tako za prebivalstvo kot podjetja (Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, 2011).

Grafikon 2: Delovno aktivno prebivalstvo v vseh dejavnostih ter v gradbeništvu, stopnja rasti glede na predhodno leto

Vir: ZRSZ – Gradbeništvo v času krize (2011, str. 4)

Od leta 2005 do 2008 je zaposlenost v gradbeništvu rasla nadpovprečno, zato je bil tudi padec v času krize toliko hujši. Gradbena dejavnost se na krizo odzove z zamudo, saj je cikel od prvih načrtov do dokončanja gradnje dolg, običajno traja več let. Tako ne preseneča dejstvo, da se je zaposlenost v gradbeništvu začela zmanjševati z zamikom.

Po podatkih statističnega urada se je doslej število zaposlenih v gradbeništvu najbolj zmanjšalo decembra 2012, in sicer kar za 4.593 delavcev, z 58.087 na 53.494, kar je skoraj 8-odstotno zmanjšanje vseh zaposlenih v panogi. Na mesečni ravni je bil doslej največji upad števila zaposlenih v gradbeništvu decembra 2010, in sicer za 3.747 delavcev. Decembrska zmanjšanja zaposlenih v gradbeništvu imajo sicer sezonski značaj, vendar so v zadnjih štirih letih postala trajna.

Na letni ravni se je število zaposlenih v gradbeništvu v letu 2012 zmanjšalo za 8.563. V primerjavi z oktobrom 2008, ko je bilo v gradbeništvu zaposlenih še 92.171 delavcev, to pomeni zmanjšanje za 38.677 zaposlenih, kar je skoraj 42 % (Pavlin, 2013).

Razlogi za visok upad števila zaposlenih v zadnjih štirih letih so znani, saj v tem času beležimo upad obsega izvedenih gradbenih del v Sloveniji za skoraj 60 %. Toda upadanje števila zaposlenih je obsegu izvedenih gradbenih del v Sloveniji vendarle sledilo znatno počasneje, saj se je do decembra 2012 skupno število zaposlenih v gradbeništvu zmanjšalo le za 33 %. Tako je v letu 2012 vse do decembra kazalo, da se je upadanje števila zaposlenih umirilo in da so slovenska podjetja uspela viške zaposlenih zaposliti na gradbiščih v tujini (Gospodarska zbornica Slovenije, 2013).

V prvi polovici leta 2013 je bilo v gradbeni dejavnosti zaposlenih okrog 52.400 oseb, tj. skoraj 8.700 oseb manj kot v enakem obdobju leta 2012. V novembru pa nas je prvič po letu 2008 presenetil podatek o povečanju števila zaposlenih na 56.100, vendar je za napoved o začetku spremembe trenda v prihodnosti še prezgodaj.

Kljub spodbudnemu podatku o povečanju števila zaposlenih se položaj še preostalih slovenskih gradbenih podjetij naglo slabša, zato mnoga podjetja poskušajo zaposliti svoje delavce v tujini. Pričakovan je tudi večji vstop tujih izvajalcev na slovenski trg, predvsem na področju javnih naročil, saj bančnih garancij, ki jih slovenski javni naročniki zahtevajo od ponudnikov za sodelovanje na razpisih v gradbeništvu, mnoga slovenska podjetja ne morejo več pridobiti.

Očitno nas bo slabo urejena slovenska sistemska ureditev poslovanja panoge gradbeništva vodila v nadaljnje veliko povečevanje brezposelnosti v Sloveniji na eni strani in vedno bolj množično najemanje tujcev za delo na naših preostalih gradbiščih na drugi strani (Renar, 2013).

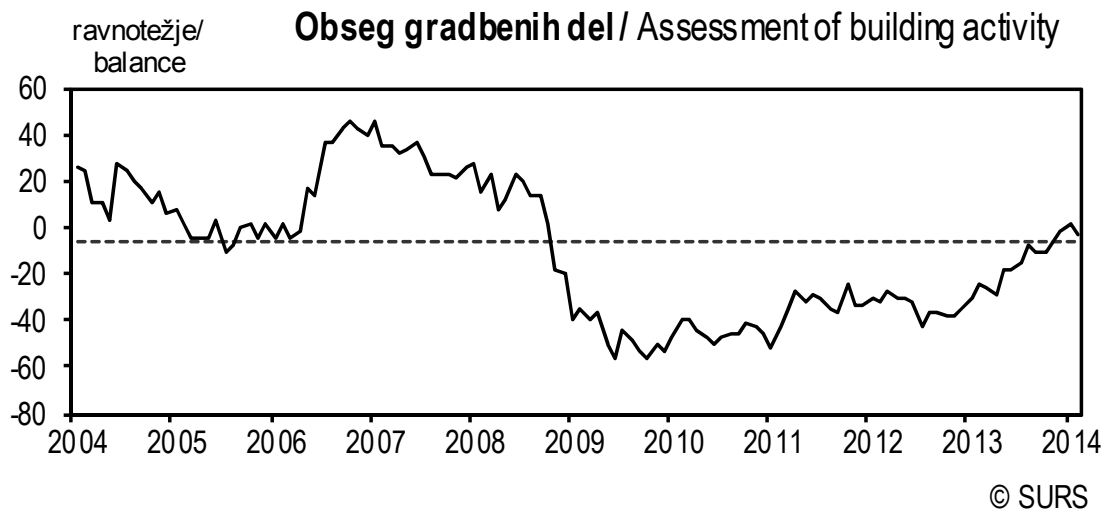
3.2.2 OBSEG IN VREDNOST GRADBENIH DEL

Z izbruhom finančne krize so zlati časi gradbeništva minili praktično čez noč. Podjetja se že šesto lepo zapored soočajo z nazadovanjem povpraševanja in vedno težjim izvajanjem že začetih projektov zaradi njihovega vedno bolj omejenega financiranja.

Obseg gradbenih del v EU je na začetku prejšnjega stoletja naraščal zmerno, vrh pa je dosegel v začetku leta 2008. Razcvetu je v naslednjih letih sledil velik upad, saj se je obseg gradbenih del med februarjem 2008 in februarjem 2010 zmanjšal za 18,9 % ter se izenačil z obsegom februarja 1999. Stanje je bilo nekaj časa stabilno, nakar je v začetku leta 2012 zopet sledil upad, in sicer se je od januarja 2012 do marca 2013 obseg gradbenih del zmanjšal še za dodatnih 8,8 %. Največji padec na letni ravni so zabeležili v štirih državah: na Portugalskem (-15,1 %), v Bolgariji (-7,9 %), na Slovaškem (-5 %) in Poljskem (-4,3 %) (Eurostat, 2013).

V Sloveniji je tako kot v EU obseg gradbenih del pred pričetkom finančne krize naraščal precej enakomerno. Po letu 2006 je enakomernemu obdobju naraščanja obsega gradbenih del sledilo obdobje hitre rasti in razcveta, predvsem zaradi množične gradnje stanovanjskih stavb in inženirskih objektov. Letu 2008 pa je sledil močan padec obsega gradbenih del; v Sloveniji se je obseg gradbenih del na mesečni ravni junija 2009 zmanjšal za 1,4 %, na letni ravni pa za 15,8 %. V letu 2013 je imela največji padec obsega gradbenih del na letni ravni prav Slovenija, in sicer 31,8 %. Obseg slovenskega gradbeništva se je marca istega leta na mesečni ravni znižal za 3,9 % (RTV SLO, 2013).

Grafikon 3: Obseg gradbenih del

Vir: SURS (2013)

Vrednost gradbenih del je bila v letu 2011 nižja za 51,2 % v primerjavi z letom 2008, januarja leta 2012 pa za 17,4 % višja kot decembra 2011. To zvišanje vrednosti je predvsem posledica del na stavbah, saj so se ta v tem obdobju povečala za 38,6 %; na inženirskih objektih je bilo namreč opravljenih za 3,6 % več gradbenih del. Vrednost gradbenih del, opravljenih v septembru 2013, je bila za 7,9 % nižja od vrednosti teh del, opravljenih v septembru 2012. Lansko leto je bila njihova vrednost glede na povprečje leta 2010 nižja kar za 38,3 %. Vrednost tovrstnih del na stavbah je bila nižja za 58,8 %, na gradbenih inženirskih objektih pa za 26,6 %.

Na ravni EU je bila vrednost opravljenih gradbenih del januarja 2012 za 4,1 % nižja kot decembra 2011. V letu 2013 je vrednost gradbenih del upadla za 2,2 %. Decembra pa so po sezonsko prilagojenih podatkih zabeležili rast na mesečni ravni, in sicer za 0,9 %. Na letni ravni se je vrednost opravljenih gradbenih del v celotni EU povečala za 0,8 odstotka.

Medletna primerjava za članice, za katere je Eurostat imel podatke, pa kaže, da se je vrednost gradbenih del decembra znižala v petih in zvišala v 10 državah. Največji medletni padec so decembra beležili na Portugalskem (-14,1 %), v Italiji (-8,8 %) in Španiji (-4,7 %), medtem ko so imeli največjo rast na Madžarskem (11,5 %), Slovaškem (9,2 %) in v Veliki Britaniji (6,8 %) (Evropa.gov, 2014).

Z zniževanjem vrednosti opravljenih gradbenih del se znižuje tudi dodana vrednost v gradbeništvu. V četrtem četrtletju leta 2011 je bila dodana vrednost za 15,5 % nižja kot v enakem četrtletju predhodnega leta. Čeprav je bil padec nekoliko manjši kot v prvih treh četrtletjih leta 2011, zniževanje dodane vrednosti v gradbeništvu še vedno zelo negativno vpliva na rast BDP-ja (SURS, 2012).

Skupaj se je bruto dodana vrednost na zaposlenega lani po preračunih Urada RS za makroekonomske analize iz razvoj, saj statistični urad podatkov za lani še ni objavil, gibala nekje na ravni iz leta 2008. V letih 2009 in 2010 je bila nižja od lanske, medtem ko je leta 2011 dosegla 33.263 evrov oz. najvišjo vrednost v obdobju 2005 – 2012 (Krizno ogledalo, 2013).

Obeti ostajajo negotovi, saj se je vrednost novih pogodb januarja 2012 v primerjavi z januarjem 2011 znižala za 38,6 %. V primerjavi z letom 2010 se je celotna vrednost pogodb v letu 2011 znižala za 31,3 %.

Prav tako se že peto leto zapored zmanjšuje število izdanih gradbenih dovoljenj za stavbe: v letu 2010 jih je bilo izdanih za 14,6 % manj kot v 2009, v 2011 pa za 6,8 % manj kot v 2010. Največ gradbenih dovoljenj za stavbe v zadnjih letih je bilo izdanih v letu 2006, in sicer 6.376 ali 43 % več kot v letu 2011. V letu 2011 je bilo izdanih 3.635 gradbenih dovoljenj za stavbe, od tega 2.633 za gradnjo stanovanjskih stavb, katerih investitorji so bile večinoma fizične osebe.

Podatki o novih pogodbah in izdanih gradbenih dovoljenjih kažejo, da se bo vrednost gradbenih del na stanovanjskih stavbah še naprej zniževala, medtem ko bo vrednost gradbenih del na nestanovanjskih stavbah ostala na približno enaki ravni. Na podlagi podatkov o novih pogodbah pri gradnji inženirskih objektov ne pričakujemo rasti.

Vrednost kazalnika zaupanja v gradbeništvu je bila marca 2012 (-39 %) enaka kot februarja 2012, hkrati je bila za 11 % višja kot marca 2011 in za 24 % nižja od dolgoletnega povprečja. Vrednost kazalnika zaupanja v gradbeništvu ostaja tudi v marcu 2012 daleč najnižja med vsemi dejavnostmi (SURS, 2012).

Zaradi dolgoletnega upada povpraševanja na vseh segmentih gradbenih del postaja vse več podjetij insolventnih. Priča smo intenzivnemu zapiranju in obenem odpiranju gradbenih podjetij. Vsako leto imamo v panogi več kot 15 % zaprtih in prav toliko novih podjetij. Tako njihovo število ostaja skoraj nespremenjeno (med 6.800 in 6.900), kar pomeni, da so vedno manjša in manj sposobna.

3.3 UKREPI

3.3.1 UKREPI DRŽAV EVROPSKE UNIJE

Gradbeništvu, enega največjih gospodarskih sektorjev v Evropi, je, kot vemo, finančna kriza, ki se je razširila iz Združenih držav, hudo prizadela. Določene veje v gradbeništvu, recimo gradnja stanovanjskih objektov, so bile bolj prizadete kot druge. O zmanjšanju proizvodnje poročajo tudi proizvajalci gradbenega materiala za ta sektor.

Večina evropskih držav je v ta namen že uvedla obsežne protikrizne ukrepe s posebnim poudarkom na ukrepih, ki spodbujajo oživitve gradbeništvu. Države so poleg neposredno povečanih sredstev za investicije v različne gradbene projekte ukrepale tudi na področju večjih davčnih olajšav, uvedle so spremembe pri financiranju projektov (avansi), z

dodatnimi finančnimi spodbudami ohranile in zagotovile nova delovna mesta v panogi ter poskrbele za zmanjševanje administrativnih in birokratskih preprek pri izvedbi gradbenih projektov.

Ukrepi nekaterih evropskih držav za oživitev gradbeništva:

- Avstrija: sredstva v višini 1 milijarde EUR v letih 2009 in 2010 za zvezne gradbene aktivnosti (predvsem za energijsko varčno prenavo in novogradnje stavb ter pospeševanje infrastrukturnih del);
- Belgija: znižanje DDV-ja z 21 na 6 % za gradbena dela do 50.000 EUR in z 12 na 6 % za socialno gradnjo stanovanj, povečanje davčnih olajšav za investicije v energetske učinkovitost stavb, pospešitev velikih infrastrukturnih investicij (železnice, zapori, šole, obnove cest, javni transport), vlaganja in krediti za energetske učinkovite investicije;
- Finska: davčne olajšave za lastnike hiš za vlaganja v obnove stavb, sredstva za transportne projekte;
- Francija: državna in druga sredstva za gradbene projekte, zakon o pospeševanju javnih in zasebnih investicij, spremembe zakona o javnih naročilih, pospešitev in poenostavitve postopkov, začasna uvedba avansov za gradbena dela pri javnih naročilih, brezobrestni krediti za energetske učinkovite obnove stavb;
- Nemčija: sredstva v višini 25 milijard EUR za transportno infrastrukturo, mestno infrastrukturo, energetske učinkovitost stavb, obnovo javnih stavb, davčne olajšave za obrtnike, lokalna vlaganja v izobraževanje in kulturo, sprejem Zakona o investiranju v prihodnosti, povečanje davčnih olajšav za vlaganja v obnovo hiš;
- Italija: dodatna sredstva za infrastrukturne projekte, poenostavitve in pospešitev odobravanja in umeščanja v prostor za projekte, davčna olajšava v višini 55 % vrednosti energetske učinkovite obnove hiš;
- Nizozemska: pospešitev in skrajšanje postopkov in dodatna sredstva za (velike) infrastrukturne projekte, zmanjšanje DDV-ja z 19 na 6 % za izolacijo stanovanjskih hiš, zmanjšanje davčnih bremen za energetske učinkovite prenavo stanovanjskih stavb v lasti stanovanjskih podjetij (Ministrstvo za gospodarstvo, 2010).

Po podatkih raziskave Evropskega centra za spremljanje prekonstruiranja so nekatere vlade uvedle davčne olajšave, da bi spodbudile povpraševanje v nekaterih vejah gradbeništva, zlasti na področju gradnje stanovanj. V drugih državah, zlasti južnoevropskih, so spremenili predpise o javnih naročilih, da bi s skrajšanjem časovnega roka med izdajo in plačilom fakture povečali likvidnost podjetij. Prav tako so spremenili predpise o prispevkih za socialno varnost, s čimer delavcem zagotavljajo neke vrste socialna nadomestila v primeru znižanja plač v okviru ukrepov v podjetjih. Ti ukrepi pa ponavadi obidejo delavce z roba trga delovne sile – migrante, samozaposlene in delavce, zaposlene pri agencijah za posojanje delovne sile.

Po svetu je stopnja zaposlenosti v gradbenem sektorju različna od države do države. Tako je v EU in na Norveškem leta 2007 znašala 8 %, na Irskem in v Španiji 13 %, na Nizozemskem in v Sloveniji pa 6 %. Stopnja zaposlenosti se je v gradbenem sektorju pred izbruhom finančne krize povečala predvsem med letoma 2004 in 2007 ter je bila kar

precej nad povprečjem Evropske unije v Španiji, Estoniji, Litvi, Bolgariji, na Irskem in Cipru.

Zmanjšanje števila zaposlenih je prizadelo predvsem delavce z začasnimi pogodbami o zaposlitvi. Na udaru so nizkokvalificirani mladi delavci in migranti, saj delodajalci poskušajo zadržati kvalificirane delavce. To kaže veliko prožnost v sektorju – nižje stroške zaposlovanja in odpuščanja ter trg dela, ki omogoča prilagajanje nihanjem povpraševanja in proizvodnje, medtem ko najranljivejšim delavcem zagotavlja le malo ali skoraj nobene varnosti.

Drugi dejavnik, ki olajšuje prilagodljivost sektorja, je velikost gradbenih podjetij; večinoma so to mala in srednje velika podjetja, ki so poskušala zaščititi delovna mesta z začasnimi odpuščanji, skrajševanjem delovnega časa ali znižanji plač, da bi zmanjšala stroške ohranitve ljudi na delovnih mestih.

Na ravni države in podjetij je treba pospešiti prizadevanja za spodbujanje novih naročil gradenj, varovanje delovnih mest, povečanje zaposljivosti in zmanjšanje učinkov nezaposlenosti (Evropska fundacija za izboljšanje življenjskih in delovnih razmer, 2009).

Ena izmed možnosti so tudi t. i. paritetni skladi, v katerih so določene države že našle svojo rešitev. Skladi nastajajo zaradi specifičnih elementov gradbene dejavnosti, kot so:

- dejstvo, da se mobilnost znotraj enega trga ne nanaša na "končni izdelek", temveč se podjetja in njihovi zaposleni gibajo tja, kjer se bo "izdelek" gradil;
- delovno intenzivna dejavnost;
- visoka mobilnost delovne sile;
- večje tveganje usodnih nesreč (invalidnost, smrtni izid);
- povezava z lokalnimi tradicijami, podnebnimi in kulturnimi dejavniki.

Zaradi zgoraj naštetih značilnosti imajo socialni partnerji (sindikati in združenja delodajalcev), s strani katerih so paritetni skladi ustanovljeni in financirani, pomembno vlogo pri organiziranju in nadziranju gradbene panoge.

Paritetni socialni skladi za "poklicno usposabljanje", "zdravje in varnost pri delu", "poklicne pokojnine", "socialno varstvo", "standarde kakovosti" itd. so velikega pomena in s tem dobra podlaga za trajnostni razvoj gradbene dejavnosti (European Construction Industry Federation, 2014).

V večini zahodnoevropskih držav so paritetni socialni skladi v obliki sporazumov med socialnimi partnerji uveljavljeni že več kot 50 (Velika Britanija) ali celo 100 let (Nemčija).

Avstrija, denimo, je svoj paritetni socialni sklad (Buak) ustanovila leta 1946. V sklad plačujejo vsi delodajalci in delojemalci v gradbeni panogi, zavezanci za plačilo pa so tudi tuja, recimo slovenska, podjetja, ki izvajajo različna dela v Avstriji (Finance, 2013).

3.3.2 DRŽAVNI UKREPI V SLOVENIJI

Država mora s svojimi ukrepi pospešiti gradnjo stanovanj, spodbujati energetske sanacije javnih ter zasebnih stanovanjskih in drugih objektov z namenom pozitivnega vpliva na povečanje povpraševanja in večje likvidnosti v gradbenem sektorju, vključevati slovenska gradbena podjetja v izvedbo infrastrukturnih projektov na področju prometa, energetike, komunalne infrastrukture, zdravstva, šolstva itd. ter pomagati podjetjem pri pridobivanju del v tujini (Ministrstvo za gospodarstvo, 2010).

Spremembe bi bile potrebne tudi na področju javnega naročanja, ki v Sloveniji predstavlja več kot 50 % trga in pomeni veliko odvisnost gradbenih podjetij od javnih naročnikov. Slednji za gradbene izvajalce in podizvajalce postajajo vedno bolj tvegani tudi kot nesolidni plačniki, ki spodbujajo gospodarsko izjemno tvegana ravnanja izvajalskih podjetij, še posebej glavnih izvajalcev, ki so v urejenih državah ostro sankcionirana, ter ravnanja, ki niso skladna z dobrimi poslovnimi običaji, včasih tudi ne z zakoni. Prav tako imajo javni naročniki nenormalno visoke zahteve po bančnih garancijah. Pri javnem naročanju se pojavljajo dolgotrajni postopki pri izbiri najugodnejšega ponudnika.

Glede na našete značilnosti javnega naročanja v gradbeništvu pri nas se potrjuje ugotovitev, da so na področju javnega naročanja potrebne spremembe, zato so v Zbornici gradbeništvu in industrije gradbenega materiala predstavili naslednje zahteve, in sicer omejitev vedno večjih zahtev javnih naročnikov po bančnih garancijah v gradbenih projektih v okviru, ki so običajni povsod po svetu, obvezno sklepanje FIDIC gradbenih pogodb javnih naročnikov z izvajalci in izvajalcev s podizvajalci za vsa javna naročila gradenj v vrednosti nad 100.000 €. Na Zbornici zahtevajo, da se v vse gradbene pogodbe javnih naročnikov z izvajalci in izvajalcev s podizvajalci pri javnih naročilih kot mesto razreševanja sporov uvede arbitražna namesto sodišč. Prav tako bi morali prekiniti prakso neprepoznavanja neobičajno nizke ponudbe v gradbenih projektih s strani javnih naročnikov ter urediti razmere za neposredno, a pošteno plačevanje podizvajalcev s strani javnih naročnikov (Renar, 2013).

Do težav prihaja tudi na področju sive ekonomije, saj majhna podjetja s pogodbenimi delavci ne prijavijo izvedenih del, zlasti v primeru obnove stanovanj in hiš, kjer je nezakonito delo težko nadzorovati. Poleg tega predstavljajo težavo gradnje brez gradbenih dovoljenj oziroma (to se dogaja še pogosteje) odstopanja med gradbenim dovoljenjem in projektno dokumentacijo. V teh primerih bi morala država poostriti inšpekcijski nadzor, ki bi poleg odkrivanja dela in gradnje na črno poostril tudi nadzor nad ustanavljanjem podjetij (kontrola sedeža podjetja in naslova registracij novih gospodarskih subjektov) z namenom odkrivanja t. i. slamnatih podjetij (Združenje delodajalcev Slovenije, 2010, str. 11).

Država bi morala več storiti na področju likvidnosti. Banke bi morala dokapitalizirati in obuditi slaba posojila, ki povzročajo kapitalsko neustreznost bank. Izboljšanje njihovih bilanc pa je ključnega pomena za oživitev trga (Prodan Rešaver, 2012, str. 376).

3.3.3 UKREPI BANK

Banke so zaradi lastne kapitalske neustreznosti, nestrokovnosti in nepravilnih odločitev v preteklosti popolnoma ustavile kreditiranje projektov gradbenih podjetij, vendar je sprostitev kreditnega krča bank ključnega pomena za preživetje gradbenih podjetij. Podjetja lastnih projektov (stanovanjske gradnje) brez kreditov ne morejo začeti niti dokončati. Stanovanjska gradnja je povsem zamrla in s tem velik prihodek za podjetja. Banke pa brez gospodarstva tudi ne morejo preživeti.

V gradbeništvu je vsak posel zavarovan z garancijami. Še preden podjetje pridobi posel, mora v fazi oddaje ponudbe na javnih razpisih pridobiti bančno garancijo za resnost ponudbe, ob podpisu pogodbe mora zagotoviti garancijo za dobro izvedbo pogodbenih obveznosti in ob zaključku del še garancijo za odpravo napak v garancijski dobi. Poleg navedenih garancij so aktualne tudi garancije za zanesljivost plačila, ki so za gradbena podjetja zelo drage. Podjetja imajo trenutno velike težave s pridobivanjem bančnih garancij, saj jih banke ne želijo izdajati, ker so že preveč izpostavljene v odnosu do gradbene dejavnosti. Toda banke s takim načinom silijo v propad še tista gradbena podjetja, ki še nekako živijo. Če že izdajo garancije, zahtevajo depozite v znesku garancije in zastavitev premoženja, kar je v teh časih za gradbena podjetja izjemno težko (Prodan Rešaver, 2012, str. 377).

3.3.4 UKREPI V GOSPODARSTVU

Podjetja se v času krize soočajo s številnimi izzivi in problemi. Njihovo reševanje je ključno za uspešno prihodnost podjetja. O krizi v podjetju namreč govorimo takrat, ko je podjetje ogroženo in se bori za svoje preživetje. Običajno gre za situacijo, ko se podjetje sooča s problemi likvidnosti ali celo solventnosti. Ukrepi in odločitve, ki prinašajo pomembne spremembe v podjetje, so nujni in neizbežni. Uvajanje sprememb je tako za vodje kot tudi zaposlene v podjetju izredno zahteven in stresen proces. Prav iz tega razloga zahteva vodenje v času krize strateški, strokovni, družbeno odgovorni in celostni pristop.

Priporočljive ukrepe na različnih področjih vodenja v času krize lahko povzamemo z modelom reorganizacije kadrov. Gre za strokovni, strukturirani in celostni pristop k reorganizaciji kadrov pri soočanju s krizo in prestrukturiranjem podjetij. S takim pristopom bomo lahko uspešno in pravočasno zmanjšali stroške dela prilagojeno trenutnim gospodarskim razmeram, hkrati pa zadržali ključne sodelavce in jih ustrezno motivirali za zagrizeno delo v času krize ter ohranili ugled podjetja pri strankah in uporabnikih.

Model upošteva splošne zakonitosti človeškega in organizacijskega delovanja v procesu uvajanja sprememb in v času krize ter zajema šest pomembnih vidikov:

- Poslovni vidik – s poslovnega vidika se lastniki in vodstveni kader ob nastanku zaostrenih razmer sprašujejo: »Kdaj je pravi čas za krizni menedžment?« Zelo pomembno je namreč, da je odločitev za krizni menedžment sprejeta v pravem trenutku. Prezgodnja uvedba kriznega menedžmenta sproži nepotrebno paniko pri zaposlenih, medtem ko lahko prepozna uvedba pomeni ogrožanje preživetja podjetja.

- Vodstveno-organizacijski vidik reorganizacije kadrov – proces ponavadi poteka na treh ravneh: racionalizacija (zmanjšanje stroškov materiala, sredstev in zunanjih storitev, izobraževanja ter uvedba splošnih varčevalnih ukrepov pri porabi), optimizacija (optimizacija in avtomatizacija delovnih procesov znotraj posameznih oddelkov in med oddelki, pogosto zajema tudi mehko zmanjševanje števila zaposlenih, recimo v obliki izteka pogodb za določen čas, odprave študentskega dela in pogodbenih sodelavcev, upokožitev) ter reorganizacija (korenite spremembe v strukturi podjetja, ki zajemajo spremembo organizacijske sheme in sistemizacije delovnih mest, namenjene uresničevanju nove vizije podjetja, vključujejo uvedbo nekaterih novih delovnih mest in ukinitvev nekaterih obstoječih).
- Psihološki vidik – zajema izbor ključnih sodelavcev, ki bodo prispevali k uspešni prihodnosti podjetja in mu dodajali vrednost. Gre za ločevanje med zaposlenimi, ki niso pripravljeni sprejeti spremembe, ter zaposlenimi, ki sprejemajo spremembe, razumejo situacijo in so se pripravljene motivirani boriti za uspešno prihodnost podjetja.
- Komunikacijski vidik – ustrezna priprava in izvedba komunikacijskega načrta z različnimi javnostmi pomeni ob minimalnem vložku velik prihranek v obliki ugleda podjetja, če samo upoštevamo nekaj osnovnih principov kriznega komuniciranja, kot so: zaposlene je treba redno in sproti obveščati o aktivnostih družbe, postaviti je treba pravila komuniciranja z mediji in se jih držati, vrsto komunikacije je treba prilagoditi krizni situaciji. Priporoča se, da je komunikacija čim bolj osebna, brez prikrivanja pomembnih informacij in zavajanja.
- Pravno-formalni vidik – zajema naslednje procese: pravno ureditev spremembe delovnih razmerij (prerazporeditve, spremembe plač in nagrajevanja, spremembe kraja dela), pravno ureditev sprememb delovnega časa (če se pojavijo v procesu reorganizacije), pravno ureditev prenehanja delovnih razmerij. Usmeritev pri vodenju pravno-formalnega postopka je korektna obravnava vseh strank, udeleženi v postopku.
- Razvojni vidik reorganizacije kadrov – ukvarja se predvsem z zaposlenimi, ki ostanejo v podjetju. Namen je usmerjanje zaposlenih v prihodnost in čim hitrejšo prilagajanje novim načinom delovanja in poslovanja podjetja.

Aktivnosti znotraj različnih vidikov modela reorganizacije kadrov običajno potekajo vzporedno in se med seboj prepletajo. Namen uvedbe tovrstnega modela pri soočanju z izzivi vodenja v času krize je tudi v tem, da se vodilni menedžerji v podjetju zavedajo različnih vidikov in kadrovske kompleksnosti sprememb, ki jih običajno prinaša vodenje v času krize. Aktivnosti po posameznih vidikih je treba prilagoditi specifični posameznega podjetja in ob tem upoštevati organizacijske zakonitosti kot tudi zakonitosti človeškega delovanja v času krize in hitrih sprememb.

Eden od ključnih izzivov vodenja v času krize je zagotavljanje uspešne prihodnosti podjetja ter hkrati korektno, profesionalno in družbeno odgovorno ravnanje z zaposlenimi. Upoštevanje poudarkov modela upravljanja s človeškimi viri in modela reorganizacije kadrov nam pomaga, da prestrukturiranje podjetja in neprijetne ukrepe za zaposlene

izpeljemo hitreje, ceneje, bolj učinkovito kot tudi korektno in odgovorno do ljudi (Fesel Kamenik, 2009).

Podjetja lahko najdejo izhod iz krize tudi na drug način. Nadja Zorko, direktorica finančne funkcije ter pooblaščenka uprave za upravljanje tveganj v podjetju ETI Elektroelement navaja naslednje ukrepe.

Na začetku je treba preveriti poslovno strategijo in jo prilagoditi novim razmeram v družbi in panogi. Organi upravljanja in vodenja se ne smejo ukvarjati sami s seboj, ampak se morajo posvetiti celotnemu podjetju in dolgoročnim ciljem.

Mala in srednja podjetja morajo izkoristiti svoje potenciale fleksibilnosti ter črpati tudi iz svojih notranjih rezerv, ki jih najdejo v načinu organizacije, delovnih procesih, neizkoriščenih potencialih ljudi, outsourcingu, poslovnih povezavah z dobavitelji, kupci, razvojnimi institucijami in nebančnimi institucijami ter v t. i. alternativnih virih financiranja in davčni optimizaciji poslovanja.

Kar zadeva poslovanje z banko, je priporočljivo, da takoj vzpostavite stik z odgovornimi v njej. Podjetje mora danes preveriti, ali v času recesije lahko računa na banko in v kakšnem obsegu, torej do katere meje. Prihaja čas, ko bodo vse besede, ki so jih banke izrekle v dobrih časih, na veliki preizkušnji.

Podjetje bo moralo iskati alternativne vire financiranja z naravno selekcijo projektov, z optimizacijo poslovanja in zmanjšanjem potrebe po virih za redno delovanje. Podjetja naj presodijo, kaj delati znotraj njih in kaj prenesti drugam, na primer v outsourcing podpornih aktivnosti in celo nekaterih temeljnih dejavnosti. Iskati je treba nove vire – tudi in predvsem – s partnerskim povezovanjem in izkoriščanjem finančnih potencialov svojih poslovnih partnerjev, z maksimalno osredotočenostjo na pridobivanje subvencij za svoje delovanje in davčno optimizacijo poslovanja.

Podjetja bodo morala še bolj skrbno izvajati kratkoročne planske procese zagotavljanja likvidnosti ter ustrezno oceniti potrebo po primarni in sekundarni likvidnostni rezervi, vendar brez dolgoročne vizije, ciljev in s tem odgovorov, kako vzdrževati svojo plačilno sposobnost oziroma solventnost, preprosto ne gre. Eno gre torej z drugim. Podjetja bodo prav tako morala stalno presoјati realnost svojega načrtovanja in se sproti prilagajati z ukrepi.

Preživetje v recesiji je enako preživetju v naravi – hranijo, rastejo in razvijajo se samo najboljši. Krizne razmere so lahko za podjetje trenutek poraza, lahko pa predstavljajo tudi trenutek priložnosti in nov zagon (Območna obrtno-podjetniška zbornica, 2013).

3.3.5 UKREPI GRADBENIH PODJETIJ

Obseg dela se je v zadnjih treh letih zelo zmanjšal, glede na gospodarske razmere in sprejeto ekonomsko politiko pa lahko pričakujemo še nadaljnji upad, zato je v glavnem

edina pot za ohranjanje zdravega preostanka panoge sprotno prilagajanje zmogljivosti, vključno z zmanjševanjem števila zaposlenih in tudi zapiranjem (prenehanjem, stečajem) podjetij. Ta proces je bil v zadnjih treh letih kljub bolečim stečajem še vse prepočasen.

Podjetjem naj bo edini cilj likvidnost in solventnost. Trenutno naj se ne ukvarjajo z dobičkonosnostjo in pričakovanji lastnikov, če želijo preživeti. Odprodajo naj vse nepotrebno premoženje. Če imajo primerne lastnike za dokapitalizacijo podjetja, naj se dokapitalizirajo, saj sami ne bodo mogli zagotoviti lastnih trajnih virov.

Gradbena podjetja imajo med svojimi zalogami veliko število neprodanih stanovanj, ker ne želijo spustiti cen na raven, ki bi jo trg prenesel. Na ta način bi si lahko izboljšala svojo likvidnost. V prihodnosti bodo morala stanovanja na trgu ponuditi po ceni, po kateri se bo oblikovalo povpraševanje.

Danes je slovensko gradbeništvo opustošeno, kar potrjuje, da je finančna kriza na njem pustila velike posledice. Obseg del se je v zadnjih treh letih zmanjšal za več kot polovico, število zaposlenih za slabo tretjino. Napovedi za prihodnje leto pa tudi niso dobre.

Zavedati se je treba, da so krize del poslovnega cikla in da za vsakim padcem gospodarske aktivnosti pride ponovna rast. Kako hitro bo prišlo do ponovne rasti, pa je odvisno od ukrepanja države, bank in podjetij (Prodan Rešaver, 2012).

Ekonomist Janez Prašnikar meni, da je eden od načinov reševanja gradbenih podjetij, da se ta, če so dovolj konkurenčna, preusmerijo na posle v tujini. Ob tem se postavlja vprašanje, ali naj država pri tem sodeluje s poročtvu. Po njegovem mnenju je treba vsak posel posebej pregledati in se šele nato odločiti, ali naj gre država za poroka. Vendar pa Prašnikar svetuje, da se za to ne bi smeli odločati prepogosto, saj to za majhno državo, kakršna je Slovenija, z razvojnega vidika ni dobro. Poleg tega meni, da je kriza v nekem smislu prišla celo prav. Če bi namreč podjetja nadaljevala s tako brezglavim zadolževanjem, bi se res začele velike težave. Kriza je ustavila negativne trende zadolževanja, ki so bili prisotni tako v gradbenem sektorju kot tudi v celotnem gospodarstvu. Zadolževanje da, ampak ne do stopnje, ko ogrozi operativno dejavnost. Podjetja, ki so šla pri tem predaleč, bodo potrebovala več časa, da se bodo vrnila v običajne tirnice. Hkrati pa je kriza izstrelila tiste, ki so pravi menedžerji in so v teh časih pokazali svoje sposobnosti (Prašnikar, 2011, str. 15).

4 ANALIZA VPLIVA FINANČNE KRIZE NA POSLOVANJE GRADBENEGA PODJETJA X

Svetovna finančna in gospodarska kriza je močno prizadela gradbeno dejavnost in vse segmente, v katerih družba ustvarja prihodke.

V tem poglavju bom analizirala računovodske izkaze gradbenega podjetja za obdobje od leta 2008 do 2011. Bistvo njihovega oblikovanja je sinteza računovodskih informacij, s katero se želijo za celotno organizacijo prikazati vsa stanja in spremembe ključnih ekonomskih kategorij, ki jih spremlja računovodstvo. Sestavljanje izkazov naj bi bilo namreč osnovna informacijska podlaga tako za odločanje v organizaciji kot za zunanjo presojo delovanja organizacije. Podrobneje bom analizirala naslednje postavke iz bilance stanja in izkaza poslovnega izida za obdobje od leta 2008 do 2011: izguba/dobiček, nove nabave opredmetenih osnovnih sredstev, zaloge, kratkoročne terjatve do kupcev po dnevih zapadlosti, zapadle terjatve do kupcev glede na čiste prihodke od prodaje, dolgoročne poslovne obveznosti, dolgoročne finančne obveznosti, kratkoročne finančne obveznosti, kratkoročne obveznosti iz poslovanja, kratkoročne obveznosti do dobaviteljev po dnevih zapadlosti, celotni prihodki, čisti prihodki od prodaje, delež stroškov blaga, materiala in storitev glede na čiste prihodke od prodaje in finančni odhodki. Na podlagi njihove analize bom torej poskušala dokazati, da se je poslovanje podjetja v obdobju 2008 – 2011 zaradi vpliva krize poslabšalo.

Pri tem bom uporabila analizo računovodskih izkazov v času, s katero bom ugotavljala, kako se v več zaporednih letih gibljejo posamezne postavke. Tako bom prišla do ugotovitev, s katerimi bom potrdila ali zavrnila naslednji hipotezi: težave zunanjega okolja, nastale s prihodom krize, so prevelike, da bi jih lahko rešili samo z notranjimi ukrepi podjetja, ter kriza je odločilno vplivala na število izvedenih gradbenih del podjetja.

4.1 ANALIZA RAČUNOVODSKIH IZKAZOV

Računovodski izkazi so zapisi, ki predstavijo finančno aktivnost podjetja. Namenjeni so predstavitvi in zagotavljanju finančnih informacij o položaju podjetja tako podjetjem samim kot tudi zunanjim uporabnikom (Investopedia, 2014).

Temeljni letni računovodski izkazi vključujejo:

- Bilanco stanja: dvostranski prikaz trenutnega stanja sredstev in obveznosti do njihovih virov. Prikazuje nam torej velikost in sestavo sredstev in obveznosti do njihovih virov na določen dan. Sestavljena je iz dveh strani, in sicer aktive, ki prikazuje sredstva, in pasive, ki prikazuje obveznosti do virov sredstev. Ker ima vsako sredstvo podjetja tudi svoj vir, od koder izhaja, je aktiva enaka pasivi. Temu pravimo temeljno bilančno ravnovesje (Koželj in Dolinšek, 2012, str. 30).

- Izkaz poslovnega izida: prikazuje poslovni izid (dobiček/izguba) za poslovno leto ali medletna obdobja, za katera se sestavlja. Izkaz poslovnega izida je povzetek učinkovitosti in uspešnosti delovanja podjetja v obračunskem obdobju, rezultat uspešnosti pa je razlika med ustvarjenimi prihodki in odhodki – dobiček ali izguba (Koželj in Dolinšek, 2012, str. 110).

Bilanca stanja in izkaz poslovnega izida sta medsebojno povezana. Ta medsebojna povezanost pa je opazna le, če v bilanci stanja dobiček še ni razdeljen oziroma če izguba v njej še ni poravnana. Dobiček je v tem primeru izkazan na strani obveznosti do virov sredstev v bilanci stanja in na strani odhodkov v izkazu poslovnega izida. Nasprotno pa je izguba izkazana na strani sredstev v bilanci stanja in na strani prihodkov v izkazu poslovnega izida (Milost, 2009, str. 82).

- Izkaz denarnih tokov: prikazuje spremembe stanja denarnih sredstev za poslovno leto ali medletna obdobja. Izkaz denarnega toka vsebuje pomembne informacije za odločanje pri poslovanju, financiranju in naložbenju. Uporabnikom daje informacije o tem, kako podjetje pridobiva in porablja denarna sredstva ter kakšno je njegovo stanje na začetku in koncu opazovanega obdobja. Na podlagi teh informacij je mogoče ugotoviti razloge za povečanje ali zmanjšanje denarnih sredstev v obračunskem obdobju, saj gre za poročilo o vseh denarnih prilivih in odlivih podjetja (Koželj in Dolinšek, 2012, str. 111).
- Izkaz gibanja kapitala: prikazuje spremembe posameznih sestavin kapitala v obračunskem obdobju. Te spremembe so lahko posledica delitve čistega dobička, poravnanja izgube, dodatnih vložkov lastnikov v poslovni sistem ipd. Izkaz gibanja kapitala ima običajno obliko sestavljene preglednice sprememb vseh sestavin kapitala (Milost, 2009, str. 92).

Ker nam sami podatki, navedeni v računovodskih izkazih, ne povedo prav veliko, jih je treba primerjati z nekim drugim podatkom, ki služi kot standard za potrebe analize.

Katere podatke bodo uporabniki analiz vzeli za primerljive, bo v veliki meri odvisno od njihove razpoložljivosti in potreb analize.

Za analiziranje računovodskih izkazov se najpogosteje uporabljajo naslednje tri metode:

- **Analiza računovodskih izkazov v času**

Z analiziranjem računovodskih izkazov v času ugotovimo, kako se v času gibljejo posamezne postavke v računovodskih izkazih. Gre za ugotavljanje vrednostnega zneska razlike in odstotka spremembe posamezne postavke. Postavke iz prejšnjega obdobja so pri tem tipu analize osnova za primerjavo s postavkami zadnjega leta.

Z analiziranjem računovodskih izkazov v času dobimo informacije o velikosti, smeri in relativni pomembnosti sprememb posameznih postavk (npr. zaloge materiala) oz.

skupin postavk (npr. kratkoročna sredstva). Informacije te vrste so pomembne za ugotovitev, ali se je poslovanje podjetja v obdobju izboljšalo ali poslabšalo. Na podlagi pridobljenih informacij lahko ugotovimo področja poslovanja podjetja, na katerih so potrebne spremembe (Zaman Groff in dr., 2007, str. 279).

- **Navpična analiza**

Pri navpični analizi bilance stanja in izkaza poslovnega izida se postavke prikazujejo kot relativni deleži glede na izbrano celoto. Navpična analiza bilance stanja pokaže relativne deleže posameznih vrst sredstev in obveznosti do virov sredstev. Ena od največjih koristi navpičnega analiziranja računovodskih izkazov je, da postavke prikazujejo kot deleže, kar nam omogoča primerjavo med dvema ali več podjetji v isti panogi. Z relativnimi deleži se namreč izniči razlika v velikosti teh podjetij.

- **Analiza s kazalniki**

Kazalniki so relativna števila, dobljena z deljenjem določene ekonomske kategorije s kakšno drugo. Izraženi so lahko kot stopnje udeležbe, kot indeksi ali kot koeficienti. Izračun kazalnika je navadno najpreprostejši del analize, bistveno pomembnejša je vsebinska razlaga izračunane vrednosti in ugotavljanje ugodnosti ali neugodnosti izkazane vrednosti. Pogosto dobimo pravo sliko o ustrezni vrednosti posameznega kazalnika pri konkretnem podjetju šele s primerjavo te vrednosti z vrednostjo kazalnika pri sorodnem podjetju, s povečanjem panoge, v kateri podjetje deluje, ali z najboljšimi podjetji v panogi. Kazalnike lahko razvrstimo v naslednje skupine: kazalnik stanja financiranja, kazalnik stanja investiranja, kazalnik plačilne sposobnosti in kazalnik dobičkonosnosti.

Kot sem omenila že v uvodnem delu poglavja, bom v nadaljevanju uporabila analizo računovodskih izkazov v času.

4.1.1 RAZKRITJA POSTAVK V BILANCI STANJA Z ANALIZO RAČUNOVODSKIH IZKAZOV V ČASU

Izguba/dobiček

Tabela 1: Čista izguba/dobiček

	2008	2009	2010	2011
Čista izguba/dobiček	10.593,00	9.356,00	2.922,00	15.187,00

Vir: Letna poročila 2008 – 2011

Podjetje je v letih 2008, 2009, 2010 in 2011 zaključilo poslovanje s pozitivnim rezultatom. V letu 2011 je dobiček znašal 15.187,00 evra. Podjetje je leto 2011 zaključilo z večjim dobičkom predvsem zaradi nižjih stroškov amortizacije.

Nove nabave opredmetenih osnovnih sredstev

Tabela 2: Nove nabave opredmetenih osnovnih sredstev

	2008	2009	2010	2011
Zgradbe	-	-	-	90.000,00
Proizvajalna oprema	80.177,16	14.857,12	1.020,58	-
Druga oprema	-	319,00	1.514,22	-
SKUPAJ	80.177,16	15.176,12	2.534,80	90.000,00

Vir: Letna poročila 2008 – 2011

Podjetje je v letu 2008 vlagalo v proizvodjalno opremo (rovokopač, nakladač) v višini 80.177,16 evra. Te investicije so bile nujne za opravljanje dejavnosti. V letih 2009 in 2010 so vlagali v proizvodjalno opremo in računalnike. V letu 2011 pa je podjetje kupilo skladiščni prostor.

Glede na vlaganja ima v obdobju 2008 – 2011 največji odstotek novo nabavljenih osnovnih sredstev leto 2011, in sicer 47,9 %, najmanjšega (1,34 %) pa leto 2010. V letu 2008 je nova nabava osnovnih sredstev vplivala na povečanje dolgoročnih poslovnih obveznosti. Leta 2011 so se zaradi nabave gradbenega objekta povečale dolgoročne finančne obveznosti.

Zaloge

Tabela 3: Zaloge

	2008	2009	2010	2011
Zaloge	11.851,00	91.080,00	111.585,00	76.364,00

Vir: Letna poročila 2008 – 2011

Podjetje ima v letu 2011 za 64.513,00 evra več zalog v primerjavi z letom 2008. Najvišje zaloge je imelo leta 2010. Povečanje zalog je negativno vplivalo na poslovanje. V zalogah so vezana sredstva, ki izgubljajo vrednost. Podjetje bo te zaloge poskušalo zmanjšati tako, da jih bo nekaj prodalo, ostale pa uporabilo pri opravljanju svoje dejavnosti.

Kratkoročne terjatve do kupcev po dnevih zapadlosti

Tabela 4: Kratkoročne terjatve do kupcev po dnevih zapadlosti

	2008	2009	2010	2011	%
Nezapadlo	15.600,00	25.000,00	16.000,00	13.171,00	4,97
Zapadlo 0 – 30 dni	149.990,00	125.133,00	111.200,00	158.699,10	38,83
Zapadlo 31 – 60 dni	215.700,00	130.437,00	36.106,03	75.132,00	32,59
Zapadlo nad 60 dni	250.010,00	35.100,00	31.210,00	15.120,00	23,61
SKUPAJ	631.300,00	315.670,00	194.516,03	262.122,10	100,00

Vir: Letna poročila 2008 – 2011

Terjatve do kupcev so se v letu 2011 zmanjšale za 58,48 % v primerjavi z letom 2008. Najnižje terjatve so bile v letu 2010. Leta 2011 največji delež (60,54 %) predstavljajo terjatve, zapadle do 30 dni. Terjatev, zapadlih od 31 do 60 dni, je 28,66 %, medtem ko znaša delež terjatev, zapadlih nad 60 dni, 5,76 %. Najnižji delež imajo nezapadle terjatve, tj. 5,02 %. Zmanjšanje kratkoročnih terjatev je posledica nižje realizacije.

V vseh letih imajo največji delež (38,83 %) terjatve, zapadle do 30 dni. Terjatve, zapadle od 31 do 60 dni, imajo prav tako visok delež (32,59 %), medtem ko je terjatev, zapadlih nad 60 dni, 23,61 %. Najmanj je nezapadlih terjatev, in sicer 4,97 %.

Podjetje mora razpolagati z denarjem, da z njim poravnava obveznosti. Čim hitreje so terjatve do kupcev poravnane, tem hitreje pride podjetje ponovno do denarnih sredstev.

Zapadle terjatve do kupcev glede na čiste prihodke od prodaje

Tabela 5: Zapadle terjatve do kupcev glede na čiste prihodke od prodaje

	2008	2009	2010	2011
Terjatve	615.700,00	290.670,00	178.516,03	248.951,10
Čisti prihodki	2.405.571,00	1.938.097,00	2.106.369,00	2.186.678,00
%	25,59	15,00	8,48	11,38

Vir: Letna poročila 2008 – 2011

Podjetje je imelo največji delež zapadlih terjatev glede na čiste prihodke v letu 2008.

Dolgoročne poslovne obveznosti

Tabela 6: Dolgoročne poslovne obveznosti

	2008	2009	2010	2011
Dolgoročne poslovne obveznosti	216.368,00	157.550,00	87.870,00	45.887,00

Vir: Letna poročila 2008 – 2011

Dolgoročne poslovne obveznosti izvirajo iz pogodb o leasingu. Zmanjšujejo se, ker se odplačujejo obroki, novih obveznosti pa ni bilo od leta 2008. Obveznosti so v letu 2011 za 78,79 % nižje kot leta 2008.

Dolgoročne finančne obveznosti

Tabela 7: Dolgoročne finančne obveznosti

	2008	2009	2010	2011
Dolgoročne finančne obveznosti	0,00	0,00	0,00	90.000,00

Vir: Letna poročila 2008 – 2011

V letu 2011 znašajo dolgoročne finančne obveznosti 90.000,00 evra. V predhodnih treh letih podjetje ni imelo teh obveznosti. Podjetje je investiralo v lastne prostore, zato se je struktura dolgoročnih finančnih obveznosti tako povečala. Kljub likvidnostnim težavam načrtujejo, da bodo kredit lahko odplačevali na račun manjših stroškov najemnine in povečanja prihodkov od prodaje.

Kratkoročne finančne obveznosti

Tabela 8: Kratkoročne finančne obveznosti

	2008	2009	2010	2011
Obveznosti do bank	45.864,00	111.060,00	229.269,00	111.208,00

Vir: Letna poročila 2008 – 2011

Kratkoročne finančne obveznosti so bile leta 2011 za 65.344,00 evra večje kot leta 2008. Povečale so se zaradi likvidnostnih težav in plačilne nediscipline. Podjetje je uporabljalo kratkoročna bančna posojila. Ker so posojila težje dostopna, so se povečale tudi obrestne mere in posledično finančni odhodki od obresti.

Kratkoročne poslovne obveznosti

Tabela 9: Kratkoročne poslovne obveznosti

	2008	2009	2010	2011
Kratkoročne obveznosti do dobaviteljev	779.182,00	507.021,00	591.107,31	504.352,72
Kratkoročne obveznosti do zaposlenih	62.900,00	62.100,00	58.241,76	61.301,95
Kratkoročne obveznosti do države	34.222,00	32.400,00	29.647,93	31.343,61
Ostale kratkoročne obveznosti	-	-	20.000,00	49.358,72
SKUPAJ	876.304,00	601.521,00	698.997,00	646.357,00

Vir: Letna poročila 2008 – 2011

Kratkoročne obveznosti so se leta 2011 v primerjavi z letom 2008 zmanjšale za 26,24 %. Obveznosti v letu 2011 so za 7,53 % manjše kot leta 2010. Najnižje obveznosti je imelo podjetje leta 2009.

Največji delež obveznosti predstavljajo obveznosti do dobaviteljev, in sicer 84,36 % vseh obveznosti. Do zmanjšanja obveznosti v letu 2011 je prišlo zaradi povečanja finančnih obveznosti.

Obveznosti do dobaviteljev so v obdobju 2008 – 2011 večje od terjatev do kupcev predvsem zaradi specifične gradbene panoge, saj gradbena dela potekajo v daljšem časovnem obdobju. Fakture se izstavijo po opravljenem delu, obveznosti za material pa nastajajo sproti.

Kratkoročne obveznosti do dobaviteljev po dnevih zapadlosti

Tabela 10: Kratkoročne obveznosti do dobaviteljev po dnevih zapadlosti

	2008	2009	2010	2011	Skupaj	%
Nezapadlo	255.200,00	24.221,00	35.243,00	16.120,00	330.784,00	13,88
Zapadlo do 30 dni	276.678,00	331.300,00	260.890,60	278.306,13	1.147.174,73	48,16
Zapadlo 31 – 60 dni	247.304,00	151.500,00	294.973,71	209.926,59	903.704,30	37,96
Zapadlo nad 60 dni	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
SKUPAJ	779.182,00	507.021,00	591.107,31	504.352,72	2.381.663,03	100,00

Vir: Letna poročila 2008 – 2011

Iz kratkoročnih obveznosti do dobaviteljev lahko vidimo, da naraščajo zapadle obveznosti.

V letu 2011 je bilo nezapadlih obveznosti 3,19 %, zapadlih do 30 dni 55,18 %, zapadlih 31 do 60 dni pa 41,63 %. Obveznosti, zapadlih nad 60 dni, podjetje nima.

Če pogledamo celotno obdobje 2008 – 2011, znaša delež nezapadlih terjatev 13,88 %, zapadlih do 30 dni 48,16 %, medtem ko je terjatev, zapadlih 31 do 60 dni, 37,96 %. Nezapadle terjatve so se zmanjšale v primerjavi s povprečjem.

4.1.2 RAZKRITJA POSTAVK V IZKAZU POSLOVNEGA IZIDA Z ANALIZO RAČUNOVODSKIH IZKAZOV V ČASU

Celotni prihodki

Tabela 11: Celotni prihodki

	2008	2009	2010	2011
Celotni prihodki	2.415.312,00	1.943.213,00	2.112.423,00	2.190.428,00

Vir: Letna poročila 2008 – 2011

Med celotnimi prihodki so prikazani prihodki od prodaje, finančni prihodki in drugi izredni prihodki. Največji delež imajo prihodki od prodaje.

Čisti prihodki od prodaje

Tabela 12: Čisti prihodki od prodaje

	2008	2009	2010	2011
Čisti prihodki od prodaje	2.405.571,00	1.938.097,00	2.106.369,00	2.186.678,00

Vir: Letna poročila 2008 – 2011

Čisti prihodki od prodaje pokažejo poslovno uspešnost podjetja. V letu 2011 so bili v primerjavi z letom 2008 nižji za 9,1 %.

Gospodarska kriza v podjetju se odraža predvsem v izgubi prihodkov. Prodajne cene storitev se v obdobju 2008 – 2011 niso povečale. Velikokrat so se celo znižale, samo da je podjetje dobilo delo.

Delež stroškov blaga, materiala in storitev glede na čiste prihodke od prodaje

Tabela 13: Delež stroškov blaga, materiala in storitev glede na čiste prihodke od prodaje

	2008	2009	2010	2011
Čisti prihodki od prodaje	2.405.571,00	1.938.097,00	2.106.369,00	2.186.678,00
Stroški blaga, materiala in storitev	1.527.657,00	1.152.875,00	1.331.213,00	1.364.623,00
% stroškov	63,50	59,48	63,19	62,40

Vir: Letna poročila 2008 – 2011

Če primerjamo delež stroškov blaga, materiala in storitev s čistimi prihodki iz prodaje, ugotovimo, da so ti stroški višji od 60 %, razen v letu 2009, ko so znašali 59,48 %. Ta delež je tako velik zaradi visokih cen osnovnih gradbenih surovin in zvišanja cen storitev podizvajalcev. Prodajnih cen storitev podjetje v obdobju 2008 – 2011 ni povečalo.

Finančni odhodki

Tabela 14: Finančni odhodki

	2008	2009	2010	2011
Finančni odhodki iz finančnih obveznosti	11.314,00	10.444,00	12.624,00	20.171,00

Vir: Letna poročila 2008 – 2011

Med finančnimi odhodki so v letu 2011 knjiženi odhodki iz finančnih obveznosti do bank v višini 20.171,00 evra. V primerjavi s prejšnjimi leti so se te obveznosti povečale zaradi novih kreditov.

4.1.3 OBRAVNAVA HIPOTEZ

Namen diplomskega dela je bil s pomočjo analize računovodskih izkazov v času predstaviti vpliv finančne krize na poslovanje gradbenega podjetja. Ker sem želela ugotoviti, kako močan je bil vpliv krize, sem v ta namen preverila naslednji hipotezi:

H1: Težave zunanjega okolja, nastale s prihodom finančne krize, so prevelike, da bi jih lahko rešili samo z notranjimi ukrepi podjetja.

Pri prvi hipotezi sem primerjala delež stroškov blaga, materiala in storitev glede na čiste prihodke od prodaje, med leti 2008 in 2011. Stroški so bili v povprečju višji od 60 % zaradi visokih cen osnovnih gradbenih surovin in povečanja cen storitev podizvajalcev. Prodajne cene podjetja pa se v obravnavanem obdobju niso povečale, hkrati pa je bilo vse manj javnih naročil. Posledica tega je zmanjšanje prihodkov in povečanje obveznosti do dobaviteljev. Podjetje je bilo zaradi likvidnostnih težav primorano najemati kratkoročne kredite, kar je razvidno iz tabele kratkoročnih finančnih obveznosti. Glede na dobljene podatke lahko hipotezo potrdim.

H2: Finančna kriza je odločilno vplivala na število izvedenih gradbenih del podjetja.

Potrdim lahko tudi drugo hipotezo, kjer sem preverjala podatke iz tabele čisti prihodki od prodaje in ugotovila, da so se ti prihodki v letih 2008 do 2011 zmanjšali za 9,1 %. To vsekakor kaže na poslovno neuspešnost podjetja, na kar je v veliki meri vplivala finančna kriza. Prišlo je do zmanjšanja obsega gradbenih investicij tako na ravni države, kot tudi v zasebnem sektorju.

4.2 UGOTOVITVE IN PREDLOGI ZA IZBOLJŠANJE

Podjetje je leto 2011 zaključilo z minimalnim dobičkom. Stroški materiala in storitev so bili visoki, v istem obdobju so se povečali tudi finančni odhodki. Podjetje je najemalo kredite, v prvi vrsti zato, da so lahko poravnali obveznosti do dobaviteljev in države (davki, prispevki). Cene storitev pa so ostale nespremenjene. Prav tako ima podjetje visoke zaloge, kar tudi negativno vpliva na poslovanje. Zaradi vse večjih obveznosti in manjših terjatev se je družba prisiljena zadolževati in s tem povečati odhodke od financiranja. Podjetje ima dolgoročne poslovne obveznosti iz pogodb o leasingu, vendar se z odplačevanjem od leta 2008 znižujejo. Do leta 2011 podjetje ni imelo dolgoročnih obveznosti, vendar se je v tem letu moralo zadolžiti zaradi investiranja v lastne prostore, zato se je znesek dolgoročnih obveznosti povečal na 90.000 evrov. V primerjavi z letom 2008 so bile leta 2011 večje tudi kratkoročne finančne obveznosti kot posledica likvidnostnih težav in plačilne nediscipline, ki zaradi finančne krize pestijo večino podjetij v tej panogi. Obveznosti do dobaviteljev so večje kot terjatve do kupcev zaradi specifične gradbene dejavnosti, saj gradbena dela potekajo daljše časovno obdobje, ter prenizkih prihodkov od prodaje storitev.

Vzroke za ugotovljeno stanje najdemo tako v zmanjšanju javnih naročil, predvsem na področju gradnje cestne infrastrukture, kot tudi zmanjšanju zasebnih investicij s strani posameznikov in podjetij, kar vodi v zadolževanje in nelikvidnost gradbenega podjetja.

Velik problem zanj predstavljata tudi plačilna nedisciplina in nelojalna konkurenca, saj se v spremenjenih tržnih razmerah gradbeniki bojujejo za nove posle in s tem svoj obstoj z zelo nizkimi cenami. Izpostavim lahko tudi obrestne mere, ki pri nas niso upadle tako kot v tujini.

Podjetje sistematično ocenjuje tveganja, ki so se povečala na vseh področjih. Največ tveganj je na finančnem področju. Med najpomembnejšimi je plačilno in obrestno tveganje.

V družbi se zavedajo, da je treba zagotavljati kakovostne storitve in z njihovo prodajo doseči maksimalni učinek. Dela morajo potekati skladno s postavljenim terminskim planom. Element, na katerega nimajo vpliva in ga lahko obvladujejo le z natančno zastavljenim terminskim planom, je nerealno postavljanje rokov s strani naročnikov, čemur je treba prišteti še neugodne vremenske razmere, nepredvidena dodatna dela ipd.

Glede na navedene ugotovitve so moji predlogi za izboljšanje finančnega stanja podjetja naslednji:

- povečati prihodke od gradbenih storitev;
- sproti izterjati plačila kupcev;
- pri dobaviteljih se je treba dogovoriti za podaljšanje rokov plačil;
- zmanjšati – prodati oziroma porabiti – zaloge materiala;
- iz rednega poslovanja zmanjšati kredite in s tem finančne obveznosti;

- zmanjševanje skupnih stroškov v podjetju – to bi dosegli tako, da bi pregledali stare pogodbe dobaviteljev storitev in materiala ter poslali povpraševanja novim ponudnikom, medtem ko bi obstoječe ponudnike zaprosili za znižanje cen. Stroške bi lahko znižali pri telefonskih, svetovalnih, odvetniških storitvah, storitvah varovanja in čiščenja, porabi vode, elektrike, komunalnih storitvah in ogrevanju. Prav tako bi lahko iskali podizvajalce z nižjimi cenami storitev.

5 ZAKLJUČEK

Kot skoraj vsi gospodarski sektorji v svetu se tudi gradbeni ni mogel izogniti valu posledic, ki jih je pustila finančna kriza. Gradbena podjetja zapirajo obrate, odpuščajo zaposlene, krajšajo delovni čas in se soočajo z likvidnostnimi težavami.

Cilj diplomskega dela je bil predstaviti vpliv krize ter ugotoviti, na kakšen način in s katerimi ukrepi želijo vodilni v podjetjih, predvsem v gradbenem sektorju, premostiti ovire, ki jih prinaša finančna kriza, in kako jim pri tem z ukrepi pomagajo država, banke in Evropska unija. Prav tako me je zanimalo gibanje posameznih postavk iz bilance stanja in izkaza poslovnega izida. V ta namen sem s pomočjo analize računovodskih izkazov v času dobila informacije o spremembah, ki so pomembne za ugotavljanje, ali se je poslovanje v preučevanem obdobju izboljšalo ali poslabšalo ter na katerih področjih poslovanja so potrebne spremembe.

Ugotovila sem, da je finančna kriza odločilno vplivala na poslovanje gradbenega podjetja in da so težave zunanjega okolja imele prevelik vpliv, da bi jih lahko rešili le z notranjimi ukrepi v podjetju. To je razvidno iz zmanjšanja javnih naročil in nerednega plačevanja obveznosti s strani naročnikov storitev, posledica tega pa je, da podjetje pestijo likvidnostne težave. Med težave zunanjega okolja lahko uvrstimo tudi cene storitev, ki so kljub povečanju cen materiala kar nekaj let zapored ostale iste.

Potrdim lahko tudi drugo hipotezo, ki pravi, da je finančna kriza odločilno vplivala na število izvedenih gradbenih del podjetja. To je razvidno iz tabele čistih prihodkov od prodaje, ki odražajo poslovno uspešnost podjetja. Podjetje je imelo v letu 2011 nižje čiste prihodke od prodaje kot v letu 2008.

Vodstvo podjetja je že sprejelo določene odločitve in si postavilo cilje, s katerimi bi se za korak približali prebroditvi finančne krize. Cilji so usmerjeni predvsem k izboljšanju poslovanja podjetja.

Njihov glavni cilj je povečanje prihodkov. Doslej je podjetje večinoma opravljalo gradbena dela, ki jih je razpisala država. Glede na to, da je javnih naročil čedalje manj, nameravajo v podjetju povečati obseg storitev za fizične osebe in gospodarske družbe. Zavedajo se, da imajo visoke zaloge materiala, zato jih nameravajo prodati oziroma porabiti. Naslednji cilj je zmanjšanje terjatev. To bodo storili tako, da bodo izterjali zapadla plačila kupcev. Pomemben cilj, ki so si ga zadali, je zmanjšanje stroškov. Vodstvo podjetja se je odločilo za dodatno varčevanje pri določenih stroških, kot so voda, elektrika in ogrevanje. Dogovorili so se, da bodo zanje poiskali najcenejšega ponudnika. Vodilni v podjetju so izpostavili še eno pomembno področje, s katerim se ukvarjajo, in sicer si želijo in prizadevajo kljub spremenjenim gospodarskim razmeram, ki jih prinaša kriza, obdržati vse svoje zaposlene.

LITERATURA IN VIRI

LITERATURA

- Koželj, Stanka, Dolinšek, Tatjana (2012). *Poslovno računovodstvo*. Fakulteta za komercialne in poslovne vede, Celje.
- Roubini, Nouriel, Mihm, Stephen (2010). *Gospodarska kriza: napoved prihodnjih finančnih zlomov*. Soleco d.o.o., Ljubljana.
- Milost, Franko. (2009). *Osnove računovodstva*. Fakulteta za management, Koper.
- Hermann, Simon (2009). *Kriza – kako uspešno poslovati v spremenjenih razmerah*. Planet GV, Ljubljana.
- Štiblar, Franjo (2008). *Svetovna kriza in Slovenci: Kako jo preživeti?* Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Zaman Groff, Maja, Marko, Hočevar, Aleksander, Igličar (2007). *Temelji računovodstva*. Ekonomska fakulteta v Ljubljani, Ljubljana.
- Mrak, Mojmir (2002). *Mednarodne finance*. GV Založba, d.o.o., Ljubljana.
- Velagič, Jasmina. *Učinki gospodarske krize na uspešnost poslovanja letalskih družb*. Fakulteta za upravo. Magistrsko delo. Ljubljana, 2011.
- Prašnikar, Janez (2010). Še dobro, da je prišla kriza. *Glas gospodarstva*. Št. 12, str. 12-15.
- Močnik, D. (2010). Industrija na razpotju. *Glas gospodarstva*. Št. 12, str. 16.
- Rižner, Aljoša (2009). Pospeševanje razvoja podjetniškega cveta. *Denar*. Št. 12, str. 8.
- Prodan Rošaver, R. (2012). Vpliv finančne krize na dejavnost gradbeništva v Sloveniji. Privzeto 31. 3. 2012 iz: <http://www.fm-kp.si/zalozba/ISBN/978-961-266-135-9/prispevki/040.pdf>.
- Pavlin, C. (2013). V gradbeništvu decembra 4593 manj zaposlenih. Privzeto 7. 3. 2013 iz: <http://www.delo.si/gospodarstvo/posel/v-gradbenistvu-decembra-4593-manj-zaposlenih.html>.
- Jurše, M., Tominc, P., Prosenak, D. (2013). Globalna tržna usmerjenost in inovativnost kot dejavnika uspešnosti slovenskih podjetij. Privzeto 27. 6. 2013 iz: http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.dlib.si%2Fstream%2FURN%3ANBN%3ASI%3Adoc-NBNPCYAK%2F708745d1-37a8-4a80-8616-1c5322dea2f7%2FPDF&ei=5Q8JUveMB6bx4QSlvoG4DQ&usg=AFQjCNG9_Rg5fFY9Yhke_MyziEmbwwZHDQ&sig2=4jlaz8YccS_knflRgfOGWA.

- Cerar, G. (2012). Od blišča do bede slovenskih gradbenih podjetij. Privzeto 8. 10. 2013 iz: <http://www.rtv slo.si/gospodarstvo/od-blisca-do-bede-slovenskih-gradbenih-podjetij/289642>.
- Marn, U. (2010). Gradbinci na udaru. Privzeto 10. 1. 2014 iz: <http://www.mladina.si/50033/gradbinci-na-udaru/>.
- Fesel Kamenik, M. (2009). Izziv vodenja v času krize – HRM vidik. Privzeto 10. 1. 2014 iz: <http://hrm-storitve.si/si/clanki/sistemi-vodenja/izzivi-vodenja-v-casu-krize-hrm-vidik/>.
- Renar, J. (2013). Aktualne razmere v dejavnosti gradbeništva. Privzeto 3. 2. 2014 iz: http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCcQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.gzs.si%2Fpripone%2F36983%2FMicrosoft%2520PowerPoint%2520-%2520Renar%2520predstavitev%2520Megra%25204.4.pdf&ei=KAU3U_KQFaaGywoG-oDIBg&usq=AFQjCNGjI0BhX_jmqHufoAIouENVUKHtQ&bvm=bv.63808443,d.bGQ.
- Bergant, Ž. (2006). Znaki podjetniške krize. Privzeto 7. 2. 2013 iz: <http://www.vsr.si/clanki/Znaki%20krize.pdf>.

VIRI

- Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj (2013). *Pomladanska napoved gospodarskih gibanj 2013*. Privzeto 4. 4. 2013 iz: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/analiza/spomladanska_napoved_2013/PNGG_2013.pdf.
- Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj (2013). *Letos zmanjšanje BDP za 1,9 % in poslabšanje razmer na trgu dela*. Privzeto 29. 3. 2013 iz: http://www.umar.gov.si/informacije_za_javnost/obvestila_in_sporocila_za_javnost/obvestilo/zapisi/pomladanska_napoved_letos_zmanjsanje_bdp_za_19_in_poslabsanje_razmer_na_trgu_dela/.
- Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj (2013). *Jesenska napoved gospodarskih gibanj 2013*. Privzeto 30. 3. 2014 iz: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/analiza/Jesenska_napoved_2013/JNNG_2013_splet.pdf.
- Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj (2013). *Ekonomsko ogledalo maj 2013*. Privzeto 4. 12. 2013 iz: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/eo/2013/EO0513.pdf.
- Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj (2013). *Ekonomsko ogledalo december 2013*. Privzeto 26. 3. 2014 iz: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/eo/2013/EO1213s.pdf.

- Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj (2013). *Ekonomsko ogledalo november 2013*. Privzeto 26. 3. 2014 iz: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/eo/2013/EO1113s.pdf.
- Europa.eu (2012). *European Commission levels the playing field for European business in international procurement markets*. Privzeto 21. 3. 2012 iz: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/12/268&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
- Služba vlade Republike Slovenije za razvoj in evropske zadeve (2013). *Spodbujanje podjetništva in konkurenčnosti*. Privzeto 6. 5. 2013 iz: http://www.arhiv.svrez.gov.si/si/delovna_podrocja/priprava_strategije_razvoja_slovenije_2013_2020/javna_razprava/spodbujanje_podjetnistva_in_konkurencnosti/.
- Ministrstvo za gospodarstvo (2006). *Program ukrepov za spodbujanje podjetništva in konkurenčnosti za obdobje 2007 – 2013*. Privzeto 6. 7. 2006 iz: http://www.mg.gov.si/fileadmin/mg.gov.si/pageuploads/DPK/dpk_program_sprejet_060706.pdf.
- Encyclopedia Britannica (2013). *Building construction*. Privzeto 7. 2. 2013 iz: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/83859/building-construction>.
- Encyclopedia Britannica (2013). *Civil engineering (science)*. Privzeto 7. 2. 2013 iz: <http://www.britannica.com/search?query=civil%20engineering>.
- Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (2011). *Gradbeništvo v času krize*. Privzeto 1. 10. 2011 iz: http://www.ess.gov.si/_files/3113/gradbenistvo_v%20casu_krize.pdf.
- Statistični urad Republike Slovenije (2012). *Gibanje gradbene dejavnosti v preteklem desetletju*. Privzeto 30. 3. 2012 iz: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4608.
- Statistični urad Republike Slovenije (2013). *Ankete o poslovnih tendencah in mnenju potrošnikov*. Privzeto 26.12.2013 iz: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=5322.
- Evropska fundacija za izboljšanje življenjskih in delovnih razmer (2009). *Prekonstruiranje gradbeništva*. Privzeto 2. 6. 2013 iz: <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2009/481/sl/1/EF09481SL.pdf>.
- Investopedia (2013). *Financial statements*. Privzeto 10. 12. 2013 iz: <http://www.investopedia.com/terms/f/financial-statements.asp>.
- Območno obrtno-podjetniška zbornica (2013). *Kako naj se podjetja pravilno odzovejo na finančno krizo?* Privzeto 27. 11. 2013 iz: http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&ved=0CEYQFjAF&url=http%3A%2F%2Fwww.ponudba-obrti.com%2Fupload%2Ffiles%2FKako_naj_se_podjetja_pravilno_odzovejo_na_financ

no_krizo.doc&ei=2OE3U5uSI-X_ygPQt4KQCQ&usg=AFQjCNF6rB-Y7KmvCVAvnZaTGaxXk3RmIw&bvm=bv.63808443,d.bGQ.

- Združenje delodajalcev Slovenije (2010). *Prestrukturiranje v gradbeništvu – kako bolje napovedati prihodnje trende*. Privzeto 22. 11. 2013 iz: http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCkQFJA A&url=http%3A%2F%2Fwww.zds.si%2Fsi%2Fpublikacije%2F201576%2Fd.l&ei=mRM3U5efN-WBywO20oKYAQ&usg=AFQjCNFYU6tAO0IjSK_6h5KTKZRY3b5drg.
- Finance (2013). *Paritetni socialni skladi v tujini delujejo že dolgo*. Privzeto 7.3.2014 iz: <http://www.finance.si/8337317/Paritetni-socialni-skladi-v-tujini-delujejo-%C5%BEE-dolgo>.
- European construction industry federation (2014). *Paritarian social funds in the construction industry*. Privzeto 17. 3. 2014 iz: <http://www.paritarian-funds-construction.eu/page.php?id=1>.
- Krizno ogledalo (2013). *Dodana vrednost v gradbeništvu lani močno pod povprečno*. Privzeto 14. 12. 2013 iz: <http://kr-og.sta.si/2013/05/dodana-vrednost-v-gradbenistvu-lani-mocno-pod-povprecno/>.
- Evropa.gov (2014). *Slovenija decembra z največjim padcem vrednosti gradbenih del v vsej EU*. Privzeto 20. 3. 2014 iz: <http://www.evropa.gov.si/si/vsebina/novica/select/gospodarstvo/news/slovenija-decembra-z-najvecjim-padcem-vrednosti-gradbenih-del-v-vsej-eu/1701488bcefddbe1b28b852ef88c1292/>.
- RTV SLO (2013). *Obseg gradbenih del v Sloveniji marca v prostem padu*. Privzeto 12. 2. 2013 iz: <http://www.rtv slo.si/gospodarstvo/obseg-gradbenih-del-v-sloveniji-marca-v-prostem-padu/309025>.
- Eurostat (2013). *Industry and construction statistics - short-term indicators*. Privzeto 17. 12. 2013 iz: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Industry_and_construction_statistics_-_short-term_indicators#Construction.
- Gospodarska zbornica Slovenije (2013). *Decembra skoraj 4600 manj zaposlenih v gradbeništvu*. Privzeto 17. 12. 2013 iz: http://www.gzs.si/slo/panoge/zbornica_gradbenistva_in_industrije_gradbenega_materiala/60847.
- Eurostat (2012). *Construction by employment size*. Privzeto 16. 11. 2013 iz: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=sbs_sc_4d_co02&lang=en.
- Ministrstvo za gospodarstvo (2010). *Izvedbeni ukrepi in predlogi dodatnih ukrepov za sanacijo gradbeništva v Republiki Sloveniji*. Privzeto 22. 3. 2014 iz: http://www.mgrt.gov.si/fileadmin/mgrt.gov.si/pageuploads/SOJ/Porocilo_delovne_sku pine_ukrepi_za_gradbenistvo_110111.pdf.